

УНИВЕРЗИТЕТ У НИШУ
ПРАВНИ ФАКУЛТЕТ

**Примена ресторативне правде према
малолетницима**
(мастер рад)

Ментор
Проф. др Дарко Димовски

Студент
Ана Генов
Број индекса: М 007/18-О

Ниш, 2020.

САДРЖАЈ

I Увод.....	1
II О ресторативној правди.....	3
2.1. Појам и развој ресторативне правде.....	3
2.2. Основни принципи ресторативне правде.....	7
2.3. Циљеви, карактеристике и вредности и ресторативне правде.....	9
2.4. Међународна регулатива о ресторативној правди.....	12
2.5. Ресторативна правда као погодан начин реаговања на малолетнички криминалитет.....	15
III Примена ресторативне правде према малолетницима у земљама бивше Југославије.....	18
3.1. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Словенији.....	18
3.2. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Хрватској	19
3.3. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Северној Македонији.....	20
3.4. Примена ресторативне правде према малолетницима у Босни и Херцеговини.....	22
3.5. Примена ресторативне правде према малолетницима у Црној Гори.....	24
IV Ресторативна правда у кривичном законодавству Републике Србије.....	26
4.1. Ресторативна правда и Кривични законик.....	27
4.2. Ресторативна правда и Законик о кривичном поступку.....	29
4.3. Ресторативна правда и малолетничко кривично законодавство.....	31
V Васпитни налози у малолетничком кривичном праву Републике Србије.....	37
5.1. Појам и правна природа васпитних налога	37
5.2. Врсте васпитних налога.....	38
5.3. Избор, примена и надзор над извршењем васпитних налога.....	40
5.4. Сврха изрицања васпитних налога.....	43
5.5. Значај и оправданост примене васпитних налога.....	45
5.6. Проблеми у примени васпитних налога.....	46

VI Статистички подаци: примена васпитних налога у пракси у Републици Србији.....	49
VII Закључак.....	60

Додатак:

Литература.....	62
Сажетак и кључне речи.....	65
Summary and key words.....	67
Биографија аутора.....	69

I УВОД

Никад исцрпљена тема и никад на прави начин регулисана, увек и у целом свету актуелна међу стручњацима права, васпитачима, психолозима, педагозима, професорима.. Једном речју, малолетничка делинквенција. Ко су малолетници и каква је то ресторативна правда, као савремени концепт и модел који се примењује према овој категорији учинилаца кривичних дела?

Наиме, на самом почетку можемо рећи да су малолетни учиниоци кривичних дела лица која су у време извршења кривичног дела навршила четрнаест, а нису навршила осамнаест година живота. Малолетници су лица која се налазе у старосном добу која прате многе психолошке, биолошке и социјалне промене. Дакле, реч је посебно осетљивој, „рањивој“ категорији лица, која су најугроженија, нарочито када се ради о малолетним лицима која својим понашањем долазе у сукоб са друштвом и законима који се примењују у том друштву.

Несумњиво је да су малолетници често жртве злостављања и занемаривања, намерног или неадекватног родитељског старања, недовољног васпитања, непотпуног образовања, али и непотпуних и разорених породица. Управо, таква чињеница доводи до тога да се решавању малолетничког криминалитета приступи на један другачији начин који ће омогућити реинтеграцију малолетних учинилаца кривичних дела.

У нашој земљи положај малолетника регулисан је посебним законом – Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица. Овим законом отворена су врата ресторативној правди, тако што је у наш малолетнички систем имплементиран низ одредби ресторативног карактера. На овај начин, наш законодавац ставио нам је до знања, да је друштво препознало потребу за изградњом система који ће пружити већу подршку малолетном делинквенту, те ће у складу са њиховим душевним развојем, а у циљу њиховог образовања, васпитања, стварања радних навика изрећи одговарајућу меру. Елементи ресторативне правде у малолетничком праву, садржани су у одредбама који регулишу васпитне налоге, као посебне врсте мере, у одредбама о посебним обавезама као врсти васпитних мера упозорења и усмеравања или као делу извршења васпитне мере појачаног надзора.

Предмет овог рада јесте, најпре дефинисање једног од најзначајнијег достигнућа савременог кривичног права – концепта ресторативне правде, њених основних принципа,

карактеристика и обележја која је чине да буде прихваћена као најпогоднији начин реговања на малолетнички криминалитет. Централни део рада посвећен је примени ресторативне правде према малолетницима у нашој земљи, као и земљама бивше Југославије, при чему ће се аутор укратко осврнути и на елементе ресторативне правде који се јављају у кривичноправном систему Републике Србије и то кроз анализу релевантних прописа домаћег кривичног законодавства. Посебно поглавље рада посвећено је васпитним налозима и њиховим облицима, као врсти мера које воде ефикаснијем систему ресторативне правде у нашем новом малолетничком кривичном законодавству. Такође, у раду ће бити представљени и статистички подаци о примени васпитних налога у домаћој судској пракси за период 2015 - 2019. године, с циљем да се укаже на обим имплементације елемената ресторативне правде кроз васпитне налоге у домаћи малолетнички кривичноправни систем.

Циљ мастер рада је да кроз дефинисање савременог концепта ресторативне правде, те њених основних принципа, омогући јасније сагледавање елемената ресторативне правде садржаних у наш малолетнички кривичноправни систем, те да укаже на све предности које пружа систем ресторативне правде. Анализа самог концепта ресторативне правде, као и анализа примене ресторативне правде у систем малолетничког кривичног права има свој, како теоријски, тако и практични значај, с обзиром на то да се кроз детаљније упознавање исте указује на велики потенцијал који поменути концепт пружа у корекцији понашања малолетника.

У раду су коришћене све расположиве научно-истраживачке методе који се иначе користе у проучавању правних појмова и института: правни (догматски) метод, статистички метод, анализа садржаја, метод анализе, метод синтезе и др.

II О РЕСТОРАТИВНОЈ ПРАВДИ

2.1. Појам и развој ресторативне правде

Дефинисање појма ресторативне правде, представља задатак за који не постоји јединствено решење, с обзиром на то да са собом носи велики број нејасноћа и конфузија.

Ресторативну правду је тешко дефинисати јер она подразумева различите програме (праксе, мере, поступке) који се могу применити у различитим фазама кривичног поступка, укључујући „скретање“ са класичног тока кривичне процедуре, потом поступке који се примењују паралелно са постојећим кривичноправним системом, као и програме којима се реагује како на криминално понашање појединаца, тако и у случајевима масовних кршења људских права (Daly, 2003: 196).

Термин „ресторативна правда“ је, по мишљењу неких аутора, први пут употребио Albert Eglash 1977. године (Van Ness, Heetderks Stong, 2002: 27), указујући на три врсте кривичноправног система: ретрибутивну правду, која се заснива на систему кажњавања; дистрибутивну правду, која се базира на терапеутском третману учиниоца и ресторативну правду, чија је основа реституција, односно накнада или поправљање штете настале кривичним делом.

Тако, по мишљењу неких аутора, ресторативна правда је нови назив за стари концепт (Friday, 2003: 1), те се у литератури може наићи на различите термине којима је заправо означено оно што ми данас називамо ресторативном правдом¹: реституција, компензација, накнада штете, поравнање, посредовање, помирење и сл. Такође, данас се за означавање овог концепта користе и називи „трансформативна правда“, „комунитаристичка (грађанска) правда“, „позитивна правда“, „релациона правда“, „репараторна правда“, „друштвена правда“ и слично (Miers, 2001, према UNODC, 2006:6).

Маршал (Marshall) дефинише ресторативну правду као „процес помоћу којег стране, од којих свака учествује у дотичном кривичном делу, долазе заједно да колективно

---

¹ Термин *restorative justice* користи се у енглеском језику и није га лако превести тако да сачува све конотације које у себи садржи: обнављање односа у заједници, поправљање или надокнада штете настале извршењем кривичног дела, промена вредносног система и начина решавања тешкоћа. Термин „реконструктивни“ или „обнављајући“ најбоље одражава промену филозофије односа друштва према извршиоцима кривичног дела и њиховом кажњавању.

реше како да савладају последице злочина и његове импликације у будућности“ (Marshall 1998 : 8)

Зер и Мика (Howard Zehr, Harry Mika) указали су на то да се учесници процеса ресторативне правде усредсређују више на претрпљену штету, него на кршење закона. Према жртви и према учиниоцу се исказује уравнотежена брига и обе стране се укључују у кривични поступак.

Анализирањем постављених дефиниција ресторативне правде, може се уочити да се ресторативна правда некада разматра само као могућност остваривања већег обима права жртава поред утемељеног кривичноправног система ретрибутивне правде, а некада опет као равнотежа између права делинквената и права жртава. Ипак и поред извесних несугласица и недоследности у спровођењу, ресторативна правда, применом својих принципа, обезбеђује реституцију жртава и друштвене заједнице, промовише реинтеграцију делинквената и поправљања односа између жртве, делинквента и друштвене заједнице.

Ресторативна правда се одређује као „процес помоћу којег све стране које су учествовале у вршењу одређеног кривичног дела, заједно настоје да савладају последице злочина и његове импликације у будућности. (Cavanagh, 1998: 24).

Ресторативна правда претпоставља потпуно учешће и сагласност свих оних који су на било који начин били погођени извршењем кривичног дела – жртве, делинквента, њихових породица и пријатеља као и особа из друштвене заједнице. Затим, неопходно је постојање потпуне и непосредне одговорности свих учесника. Оптужене особе суочавају се са својим жртвама и другима који трпе последице злочина и којима је дата могућност да објасне своје понашање, преузму пуну одговорност и буду део процеса који одлучује о начину како да обједини потребе свих заинтересованих. Дакле, можемо приметити да је њена идеја заснована на укључивању жртве, која добија статус странке у самом процесу, што је једна од главних разлика у односу на кривични поступак, с обзиром на то да је кривични поступак заправо процес у коме су главни актери учинилац кривичног дела с једне стране, и држава (оличена у јавном тужиоцу) с друге стране, док саме жртве добијају улогу сведока. Управо овакав, неповољан и донекле запостављен положај жртве у кривичном поступку, ресторативна правда жели исправити успостављањем подлоге дијалога, који ће послужити странама у сукобу да заједно, на миран начин дођу до

заједничког решења о отклањању последица насталих извршењем кривичног дела. Међутим, отклањање последица кривичног дела не огледа се само у надокнади штете, већ и у поправљању односа између учесника ресторативног процеса. Такође, усмерена је и на поклањању пажње сваком од њих. Тако, с једне стране она настоји да оснажи жртву, избрише њене трауме и пружи јој подршку, док с друге стране посвећује пажњу и учиниоцу кривичног дела, пружајући му могућност да се изјасни о делу, о разлозима који су довели до криминалног понашања, затим омогућава пружање неопходне помоћи како би се обезбедила његова поновна интеграција у заједници.

Дакле, ресторативна правда тежи да врати у целину све оно што је било „раздвојено“, уништено кривичним делом. Наиме, злочин дели чланове једне друштвене заједнице на „ми – они“ начин размишљања. Ресторативне расправе налазе начина да превазиђу ту разлику, тако да „ми – они“ буду поново повезани унутар једне друштвене заједнице постављене на здравим основама. Повраћај у једну целину свих чланова друштвене заједнице онемогућава изолацију унутар заједнице. Изолација се иначе јавља као логична последица злочина. Наиме, до осећања отуђености долази пре свега код делинквента и жртве, али и код осталих чланова друштвене заједнице које трпе последице. Међутим, ресторативна правда не може да повеже жртву и делинквента у нешто што је већ постојало као нездрав и злостављајући однос. (М.Костић, Д. Димовски 2007:7)

Наиме, ресторативну правду можемо замислити као доброг психолога који ће применом свог третмана зацелити ране свих учесника кривичног дела. Тако, третман са жртвом кретаће се у праву зацељивања трауме која је настала као последица кривичног дела и повраћаја осећаја сигурности, те успостављања услова за повратак „нормалном животу“. Третман који ће ресторативна правда, као психолог, применити на извршиоца кривичног дела, одвијаће се у правцу добијања одговора шта је то што је потребно да се учини да се зло не понови никада више, те учинити да се делинквент понаша у складу са постигнутим договором. На крају, третману наведеног психолога неопходно је подвргнути и саме чланове локалне заједнице, а који третман ће помоћи да се чланови заједнице осећају сигурније, да предузимају мере које ће допринети да не дође до извршења новог злочина.

Када је у питању развој ресторативне правде, може се приметити да она има дугу историју и да се њени корени налазе у обичајима и традицији сваког друштва, почев од

периода античких цивилизација, па све до савременог доба. Наиме, током развоја човечанства, ресторативни приступи су коришћени за решавање конфликта и успостављање мира и хармоније унутар заједнице, пре свега, путем посредовања и реституције. (Friday, 2003: 1). Разлог таквог приступа налази се у томе што, у прошлости није постојало кривично дело у облику каквом га ми данас познајемо, већ је на тај концепт гледано као на конфликт између појединаца унутар заједнице. Друштво, заинтересовано за мир и хармонију унутар њега, преузимало је одговорност за решавање тих конфликта и исте је решавало путем посредовања и реституције. Међутим, средином 12. века долази до великог преокрета у реаговању на криминална понашања појединаца. Наиме, друштво препушта држави улогу „судије“ у конфликтима, с тим што се тим чином препуштања држави ресторативни (посреднички) карактер изгубио, те је држава успоставила монопол путем система контролисања и кажњавања за недопуштена понашања појединаца.

По мишљењу заговорника ресторативне правде, током касније историје она се одржала као рутински начин реаговања у ситуацијама конфликта, укључујући и оне изазване кривичним делима међу појединим домородачким становницима, племенима, колонијализованим народима². На развој савременог концепта ресторативне правде утицала је борба ових народа 60-их година 20. века за враћање њихове изворне традиције у реаговању на неприхватљива понашања. (М. Тулумовић, 2014, 634-635).

Развоју савременог концепта ресторативне правде од почетка 60-их и 70-их година 20. века, нарочито су допринели „покрет за неформалну правду“³, а нарочито концепт „конфликт као својина“⁴, покрет за реституцију, развој виктимологије, јачање покрета за заштиту жртава, аболиционизам и феминистички покрети. Сви ти напори довели су да последњих година, полако али сигурно, многе европске, али и ваневропске земље врше

---

² Мисли се на Маоре на Новом Зеланду, индијанска племена у Сједињеним америчким државама, афричка племена, аборицини у Аустралији, Канади и сл.

³ Суштина овог концепта је у ограничавању улоге државе на непристрасног трећег и давање предности неформалним облицима решавања конфликта насталог извршењем кривичног дела уз максимално повећање учешћа свих заинтересованих страна, чиме би дошло до већег учешћа странака у решавању спора насталог извршењем кривичног дела, минималној стигматизацији и бољег приступа правди. (Д. Улегиловић, 2008:336).

⁴ Према Нил Кристију, суштина овог концепта састоји се у томе да је кривично дело конфликт, а конфликт је својина оних који су у њега директно или индиректно укључени учинилац, жртва и заједница, те они треба да буду ти који ће га решити а не професионалци-правници, који у традиционалном кривичноправном систему краду конфликт од оних којима он припада. (С. Ћопић, 2007:26).

реформу свог материјалног и процесног кривичног права, постављајући му нови темељ који почива управо на ресторативној идеји.

2.2. Основни принципи ресторативне правде

Да бисмо разумели суштину концепта ресторативне правде, неопходно је, пре свега поћи од стубова ове творевине, а то су принципи на којима почива цео овај концепт. И поред различитих дефиниција, међу заговорницима овог концепта, када су у питању основни принципи на којима ресторативна правда почива, не постоје велике разлике.

Основни принципи ресторативне правде сагледани су кроз дефиницију ресторативног правосуђа, као скупа различитих начела и поступака који имају за циљ да отклоне последице насталих извршењем кривичног дела и спрече будуће криминално понашање, уз активно учешће свих учесника кривичног догађаја (учинилац, жртва) и друштвене заједнице и њихову сарадњу са законским институцијама. Ресторативно правосуђе се заснива на следећим принципима: (Ћопић 2010: 50):

1. Принцип персонализма;
2. Принцип поправљања штете настале кривичним делом;
3. Принцип учешћа;
4. Принцип реинтеграције.

Принцип персонализма полази од чињенице да извршењем кривичног дела, поред повреде одређене законске одредбе и активирања прописане санкције, долази до наступања и секундарне последице, која се манифестује, како на директим жртвама кривичног дела (лица која су погођена кривичним делом), тако и на индиректним жртвама (чланови породица жртве, пријатељи и остала блиска лица жртве). Негативне последице, међутим, не остају само на персоналном плану директних и индиректних жртава кривичног дела, већ они формирају једну нову атмосферу у друштву, атмосферу у којој владају нарушени међуљудски односи, несигурност, страх, осећање стида и слично. Тек концентрисањем пажње на кривично дело, као повреду, може да дође до адекватног сагледавања потреба и улоге, пре свега жртава, а потом и учинилаца и заједнице у процесу разрешења ситуације настале кривичним делом. Тако, кривично дело може се схватити, пре свега као наношење повреде људима, а која за собом ствара потребу за поправљањем,

односно накнадом штете/повреде, при чему се поставља питање шта подразумева поправљање повреде/штете и ко је за њу одговоран. (Ћопић, 2010: 51)

Принцип поправљања штете настале кривичним делом, полази од тога да поправљање штете подразумева одговорност и обавезу, а начин на који се долази до одговора на овако постављен задатак у ресторативном приступу, представља управо „камен међаш“ са традиционалним кривичноправним системом. За разлику од кривичноправног поступка, где централну улогу има сам поступак утврђивања одговорности учиниоца кривичног дела, без придавања превеликог значаја прихватању своје одговорности од стране учиниоца кривичног дела, у ресторативном процесу, сусрет са жртвом кривичног дела и прихватање одговорности за своје поступке од стране учиниоца, чине „многа моћније реформаторско искуство“ (Marshall, 1992, према Hayes, Daly, 2003) за учиниоца, односно доприноси његовом мењању. Дакле, прихватање одговорности подразумева суочење са последицама које су настале иза тога, које даље доводи до тога да се учинилац охрабрује у правцу личне трансформације (долази до побољшања личних квалитета и компетенција и слично), а што даље омогућава његову (ре)интеграцију у друштво. Прихватање одговорности уједно подразумева обавезу учиниоца да штету у што већој мери поправи, да узето или уништено буде враћено, односно, на неки начин замењено, надомештено, те да на тај начин дође до „пеглања“ неправде која је жртви нанета. Само поправљање штете јавља се у два основна облика: као материјална и као симболична, при чему је могуће њихово међусобно преплитање. Материјално поправљање подразумева повраћај ствари, финансијску надокнаду, поправљање ствари, те углавном добија форму компензације или репарације. С друге стране, симболична репарација подразумева извињење и изражавање кајања за учињено дело и нанету повреду/штету, извршење одређене услуге за жртву, давање одређеног новчаног износа у корист неке добротворне организације по жељи жртве, укључивање учиниоца у одређени третман и слично.

Принцип учешћа даје могућност да стране које су заинтересоване за решавање конкретног случаја саме дискутују и донесу одлуку којом ће на најцелисходнији начин разрешити насталу ситуацију. Његова улога заправо произилази из тежње ресторативне правде да активним укључивањем свих заинтересованих страна разреши ситуације настале као последице извршеног кривичног дела. Међутим, важно је имати на уму да

принцип учешћа не обухвата само ситуације у којима долази до суочења страна (лицем у лице), већ да постоје и други начини укључивања у процес, на пример, путем писама, видео-конференцијске везе, телефона и слично (Sawin, Zehr, 2007: 47). Значај овог принципа огледа се у јачању учесника процеса, промоцији дијалога и охрабривању заједничког решавања проблема, а да би се дошло до постизања наведених циљева, пре свега, потребно је да учешће у програму ресторативне правде буде добровољно.

Принцип реинтеграције полази од тога да ресторативна правда, као одговор на криминалитет, с једне стране тежи реинтеграцији учиниоца у заједницу уз заобилажење искључења и стигматизације, који су често логична последица извршеног кривичног дела, те с друге стране, тежи реинтеграцији жртве, која је, такође, изложена маргинализовању, дискриминацији или стигматизацији у свом окружењу, а што значајно отежава њен опоравак од последица која је претрпела услед извршеног кривичног дела. Реинтеграција подразумева признање људског достојанства и вредности и жртве и учиниоца, обезбеђивање помоћи и подршке и давање моралних и духовних путоказа за даљи живот у датој заједници (Van Ness, Heetderks, Strong, 2002: 100). При томе, реинтеграција не значи пасивно присуство жртве и/или учиниоца у заједници, већ њихово прихватање као пуноправних, продуктивних чланова који дају свој допринос њеном даљем развоју. (Ћопић 2015: 63)

2.3. Циљеви, карактеристике и вредности ресторативне правде

Циљ ресторативне правде можемо одредити у ужем и у ширем смислу. Посматрајући је у ужем смислу, циљ ресторативне правде огледао би се у накнади штете и поправљању односа нарушених кривичним делом, а не кажњавању учиниоца и одмазди. У ширем смислу, циљ ресторативне правде огледао би се у трансформисању начина на који савремено друштво посматра и реагује на криминалитет и друга друштвено неприхватљива понашања. (Johnstone, Van Ness, 2007:5) Наиме, то би значило да се традиционални начин санкционисања, односно постојећи систем реакције и контроле криминала био замењен или допуњен репараторном (обнављајућом) правдом и друштвеном контролом.

Даље, како Зер (Zehr, 2002) то запажа, ресторативна правда има три основна циља:

- 1) Ресторативна правда тежи да пренесе моћ одлучивања у руке оних који су највише погођени кривичним делом,
- 2) Ресторативна правда доводи до поправљања штете/повреде настале извршењем кривичног дела,
- 3) Ресторативна правда делује у правцу специјалне превенције и то кроз рехабилитацију и реинтеграцију.

Дакле, можемо закључити да се циљ ресторативне правде огледа у враћању стања сигурности које је пољуљано, односно уништено извршењем кривичног дела, а што се постиже давањем могућности учиниоцу да прихвати одговорност за своје поступке, укључивањем локалне заједнице у решавање насталог конфликта, те превенцији поврата путем реинтеграције учиниоца у заједницу и удовољавању потреба жртви (пружањем материјалне, финансијске, емоционалне подршке) те се као резултат новоуспостављене сигурности јавља реституција жртава и друштвене заједнице, реинтеграција деликвената, и поправљање односа између учесника процеса ресторативне правде.

Када су у питању вредности, можемо уочити тродимензионално деловање ресторативног процеса, односно, тежњу да ресторативни процес утиче на изградњу одређених вредности код свих страна ресторативног процеса, користећи свим странама у сукобу, тј. учиниоцу, жртви и заједници, а које се вредности рефлектују кроз учење, опоравак, поправљање и ресторација жртве, учиниоца и њихових заједница.

Дакле, с аспекта жртве, отклањање повреда насталих извршењем кривичног дела, значило би поврћај осећаја сигурности и достојанства, добијања друштвене подршке, а што се може остварити кроз давање прилике жртви да буде саслушана, да искаже свој бол и патњу, да је друштво призна и препозна као жртву, те да јој да потврду да она није крива за оно што се догодило. Посебан значај има и обезбеђење моралне сатисфакције у виду извињења од стране учиниоца кривичног дела.

С аспекта деликвента, ресторативна правда треба да омогући сазнање чињенице да је он учинио лошу ствар, те би се „поправљање“ огледало у повраћају достојанства, прихватању одговорности за настале последице које су настале као резултат његовог понашања, његовом суочавању са срамотом због нанете повреде, и на крају како извињење жртви, тако и целокупној друштвеној заједници. Остваривањем ове две вредности, долази се и до треће, а која се остварује кроз допринос који даје успостављена

равнотежа између потреба и интереса учиниоца и жртве, чиме се поправља целокупан однос у заједници. Наиме, друштво прихвата искрено извињење деликвента за нанете повреде, те му опрост исказује на тај начин што га прихвата назад у друштво и сматра га својим равноправним чланом, омогућавајући му да се укључи у социјални живот. Таквим поступањем друштва, постваљају се темељи мира и осећаја сигурности у заједници, а самим тим наглашава се и вредност, односно улога друштва у решавању кривичних случајева и превенцији криминалитета. Може се закључити да ресторативни приступ има читав низ вредности за сваку од заинтересованих страна, односно страна које су директно и/или индиректно, умешане у конфликт настао извршењем кривичног дела.⁵

Дакле, из свега наведеног, можемо извући основне карактеристике ресторативне правде:

- Стављање акцента на насталу штету/неправду у односу између појединаца и у самој заједници, као и на последице које је она изазвала, док се мањи нагласак ставља на кршење закона.
- Усредсређивање на поправљање штете, односно уклањање последица насталих извршењем кривичног дела и то у мери у којој је то могуће.
- Посвећеност сигурности, лечењу и подршци учесницима ресторативног процеса, а нарочито узимања у обзир потребе жртава.
- Фокусирање на одговорност/прихватање одговорности и позитивну трансформацију учиниоца кривичног дела, односно фокусирање на решавање узроке који су довели до криминалног понашања, а не само на последицу која је из таквог понашања произашла.
- Активно укључивање свих страна у процесу кад год је то могуће, при чему се препознаје значај улоге заједнице у превенцији и контроли криминалитета.

---

⁵ Тако према Брејтвејту (Braithwaite, 2002: 163-165) све вредности могу се поделити у три основне групе: Прву групу чине вредности које могу да се окарактеришу као процесне вредности и то: одсуство доминације, оснаживање, слушање с поштовањем и уважавањем, једнака брига за све учеснике итд. Другу групу чине вредности које су заправо суштина ресторативног процеса и које чине основ за убеђивање друштва и јавности о потреби, могућности и значају овог вида реаговања на криминалитет. Ту спадају поновно успостављање људског достојанства, сигурности, односа нарушених кривичним делом, осећаја припадности заједници, слободе, емоција итд. Трећу групу вредности чине оне које могу да се појаве током програма ресторативног процеса као што су извињење, опроштај, милост, кајање и слично.

- Приступ који омогућава адекватно реаговање у разноврсним случајевима криминалног понашања и разноликих учинилаца кривичног дела, укључујући и најтеже облике криминалног понашања.

2.4. Међународна регулатива о ресторативној правди

Чињеница да данас причамо о примени ресторативне правде у нашем кривичноправном систему свакако је резултат најпре, развоја свести на међународном нивоу о њеним предностима, што је даље, за последицу имало доношење бројних међународних докумената од стране Уједињених нација, Савета Европе, Европске Уније, али и појединих, невладиних организација, које подстичу примену ресторативне правде као одговора на криминалитет, посебно оних које се залажу за побољшање положаја жртава криминалитета, попут Европске подршке жртвама. Већина докумената спада у тзв. „меко право“, те нису правно обавезујући за државе. Безобзира на свој необавезујући карактер, ови документи својом политичком снагом ипак играју велику улогу у процесима реформи кривичног правосуђа. Документе можемо поделити на две групе:

Прву групу чине документи⁶ којима се препоручује примена ресторативне правде, пре свега у форми посредовања између учиниоца и жртве, не разрађујући даље принципе и стандарде за њихову примену у пракси. Дакле, реч је о документима чији је главни предмет регулисања положај, права и заштита жртава, док у другом плану укључују и одредбе ресторативног карактера или поједине форме ресторативне правде. Превасходни циљ ових докумената је истицање положаја жртве, њених интереса, те старање о томе да жртва добије значајну позицију у ресторативним процесима, а не буде запостављена и маргинализована као у кривичном поступку. (С. Ћопић, 2015: 74). Другу групу чине документи чији је предмет сама ресторативна правда, њени приступи, а нарочито посредовање између жртве и учиниоца, смернице, стандарди и принципи примене.

У оквиру прве групе: 1) Декларација УН-а о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи, промовише примену неформалних механизма за решавање конфликта и то у свакој ситуацији када је то могуће, што подразумева примену

---

⁶ Декларација УН-а о основним принципима правде за жртве криминалитета и злоупотребе моћи (1985), Препорука комитета министара Савета Европе бр. Р (85) 11 о положају жртве у оквиру кривичног права и кривичног поступка (1985), Бечка декларација о криминалитету и правди: у сусрет изазовима 21. века (2000), Оквирна одлука Европске Уније о положају жртава у кривичном поступку (2001), Препорука комитета министара Савета Европ Рец. (2006) 8 о помоћи жртвама криминалитета (2006).

процеса посредовања, арбитражу и примену обичајног права и праксу, како би се обезбедило помирење међу странама у сукобу и обештећење жртве. 2) У Препоруци Комитета министара Савета Европе бр. Р (85) 11 о положају жртве у оквиру кривичног права и кривичног поступка (1985), државама чланицама се препоручује спровођење истраживања о предностима посредовања и програма помирења у решавању кривичних случајева. 3) У Оквирној одлуци Европске уније о положају жртава у кривичном поступку (2001) наводи се да би државе чланице требало да промовишу примену посредовања у кривичним случајевима, док 5) Препорука Комитета министара Савета Европе Рец (2006) 8 о помоћи жртвама криминалитета (2006) садржи одредбу којом се препоручује примена посредовања, али уз стављање акцента на жртву, имајући у виду како предности, тако и мане, односно негативне последице које процес посредовања носи са собом.

У оквиру друге групе: 1) Резолуција УН о основним принципима примене програма ресторативне правде у кривичним случајевима из 2000. године, измењена и допуњена 2002. године, коју је усвојио Економски Савет Уједињених нација, један је од најважнијих докумената који се бави ресторативном правдом, постављајући стандарде и принципе за њену примену. У овом документу указано је на „поновно рађање“ ресторативне правде у великом броју земаља, као и на то да се већина програма ресторативне правде заснива управо на традиционалним и обичајним формама правде, који кривично дело посматрају као повреду људи. 2) Препорука Комитета министара Савета Европе бр. Р (99) 19 о примени посредовања у кривичним стварима, коју је Комитет усвојио 1999, полази од тога шта се подразумева под посредовањем, односно, да је то сваки процес, у којем по њиховом пристанку учествују учинилац и жртва, како би отклонили последице кривичног дела, уз учешће и треће, неутралне стране. Документ садржи и одребе о функционисању служби за посредовање, које се односе на сам ток процеса посредовања, значај исхода, као и одредбе о квалификацији и обуци посредника. 3) У Документу Европске подршке жртвама о положају жртве у процесу посредовања (2005) расправља се о положају жртве у процесу посредовања, јер како се наводи, ниједан програм не би требало означити као ресторативан, уколико није примарно оријентисан на накнаду штете жртви, односно на помоћ жртви да се опорави од последица кривичног дела (С. Ћопић, 2015: 79)

Из напред наведених докумената, може се закључити да стандарди који они предвиђају у погледу примене ресторативне правде могу да се сврстају у три основне категорије: 1) Општи стандарди за примену програма ресторативне правде⁷; 2) Стандарди за спровођење програма ресторативне правде⁸ и 3) Стандарди за даљи развој програма ресторативне правде⁹. Међутим, постоји ограничење које се поставља у погледу примене ресторативне правде и односи се на примат права гарантованих националним законодавствима, те ниједан од постављених стандарда ресторативне правде не сме да утиче на права осумњиченог и жртве која су прокламована националним законодавствима једне државе.

Као посебне међународне документе који регулишу ресторативну правду у систему малолетничког правосуђа можемо издвојити следеће: 1) Конвенција УН о правима детета из 1989. године прописује одређени број мера које се могу применити са циљем избегавања судског поступка, као што су брига, усмеравање, надзор, правна помоћ, условно кажњавање, прихват, образовање и програми стручне обуке и друге алтернативе институционалној бризи. Сврха овакве регулативе је да се према деци поступа на начин који одговара интересима детета, а који су сразмерни околностима учињеног дела. 2) Стандардна минимална правила УН за малолетничко правосуђе (тзв. Пекиншка правила) из 1985. године предвиђају диверзиони модел реаговања на малолетничку делинквенцију у свим случајевима када су испуњени услови, са циљем решавања покренутог поступка без учешћа малолетника у формалном кривичном поступку. Услов за њихову примену јесте пристанак малолетника, односно у одређеним случајевима његових родитеља или старатеља. Предвиђена је могућност да надлежни орган промени неке од мера као што су условни отпуст, друштвено користан рад, новчана казна, накнада штете и обештећење, а све у циљу избегавања институционалног смештаја малолетника. 3) Стандардна

---

⁷ Општи стандарди за примену програма ресторативне правде односе се на доступност ресторативних приступа, минималне услове за њихову примену, основне принципе везане за укључивање и учешће страна у ресторативном приступу и основне гаранције заштите права и интереса учесника.

⁸ Стандарди за спровођење ресторативне правде могу да се сврстају у две групе: једну би чинили стандарди који се односе на сам поступак реализације ресторативних програма, пре свега оних који подразумевају ресторативни процес, док би другу групу чинили стандарди који се тичу особа које ове програме треба да спроводе у пракси.

⁹ Посебно се истиче разматрање и усвајање националне стратегије и политике развоја ресторативне правде и промовисање културе примене ресторативне правде међу представницима полиције, правосуђа и социјалних служби, као и на нивоу локалне заједнице, њихова међусобна сарадња, као и редовна евалуација програма ресторативне правде и спровођење истраживања.

минимална правила УН за мере алтернативне институционалном третману (Токијска правила) из 1990. године, иако необавезујућа за државе чланице, имају велики значај у промовисању примене диверзионих шема, као и мера којима се избегава примена затворских казни. Предвиђено је да се примењују у истрази, током суђења, па и у време извршења кривичне пресуде, уз обавезу држава потписница да развијају спектар мера алтернативним институционалном третману. Процес третмана, како Правила предвиђају, одвија се кроз рад на случају, групни третман, разне програме и специјализовану третман различитих категорија преступника. Исти ће бити прилагођен самом малолетнику, где ће се у обзир узети његова прошлост, личност самог малолетника, склоности, интелигенција, посебне околности које су довеле до кривичног дела итд, при чему третман спроводе стручњаци са одговарајућим образовањем и практичним искуством. 4) Препорука Р (87) 20 о друштвеном реаговању на делинквенцију малолетника из 1987. године, такође је један свој део посветила правилима о алтернативним санкцијама. Циљ ових препорука је да се ради на процесу постепеног смањивања броја изречених мера које се састоје у лишавању слободе, те да се таквим поступањем дође до повећања алтернативних мера, а нарочито оних којима се утиче да се малолетник окрене образовању и радном оспособљавању. 5) Препорука Рец (2003) 20 у вези са новим начином решавања малолетничке делинквенције усвојена је у Савету Европе 2003. године. И она је инспирисана избегавањем лишавања слободе малолетника применом алтернативних мера, као што су смештај малолетника код рођака, у хранитељској породици или у други одговарајући смештај.

2.5. Ресторативна правда као погодан начин реговања на малолетнички криминалитет

Малолетник је појам који се различито одређује у појединим земљама. У већини земаља, појам малолетника одређује се лимитирањем старосне границе, при чему је календарски узраст основно мерило. Најчешће, то су следећи узрасти: млађи малолетник (14–16 год.), старији малолетник (16–18 год.), млађе пунолетно лице (18–21 год.). Неке земље не утврђују то правило (шеријатско право) јер се служе степеном биопсихичке зрелости која се утврђује за сваки случај посебно.

У оквиру општег криминалитета, а с обзиром на специфичности везане за биолошка, психолошка и социјална својства малолетника и њихов недовољни ментални развој, малолетничка делинквенција се одваја као посебна категорија. Ову негативну друштвену појаву карактерише низ посебних феноменолошких и етиолошких карактеристика, које је и одвајају од криминалитета одраслих. Због честе незрелости или недозрелости на емоционалном и социјалном плану понашање овог дела популације одступа од друштвено прихватљивих стандарда, те представља одређену врсту асоцијалног понашања, а у одређеним случајевима и кршење кривичноправних норми. Међутим, овакво понашање малолетника није увек резултат њихове јасно дефинисане криминалне воље. У већини случајева, услед недовољне биопсихичке и социјалне зрелости, долази до урушавања система вредности и морала код малолетних лица, што заједно у коначном доводи до њиховог преступничког понашања. Све ове чињенице узимају у обзир савремена законодавства приликом регулисања положаја малолетника у кривичном законодавству, те се и друштвена реакција према малолетницима разликује, што за резултат има посебан кривичноправни статус ових лица. Такав приступ неминовно се одражава на начин утврђивања кривице малолетника, на избор кривичних санкција које му се могу изрећи, на дефинисање сврхе мера које се према малолетнику примењују, али и на специфичности кривичног поступка и начина извршења кривичних санкција изречених овим лицима (С.Кнежевић, 2010:25).

Један од основних принципа малолетничког кривичног правосуђа је заштита интереса детета. На основу многобројних расправа на ту тему, те међународних и домаћих докумената, може се доћи до закључка да интереси детета налажу поштовање његовог мишљења, недискриминаторског поступања, стварање погодних услова за раст и развој, што мању заступљеност кривичних санкција и мера које подразумевају лишавање слободе и сл.

Полазећи од свих специфичности ове категорија учинилаца, као реакција на неделотворни традиционални ретрибутивни кривичноправни систем, савремена криминологија малолетничку делинквенцију посматра као поље погодно за примену различитих форми диверзионог поступања, како би се избегли негативни ефекти вођења кривичног поступка на личност малолетног делинквента и његов психофизички развој (Д. Димовски, Ф. Мирић, 2016: 11).

Пружајући широк спектар мера, као што су брига, усмеравање, надзор, правна помоћ, прихват, образовање и програми стручне обуке, ресторативна правда поставља темељ једног новог система, а који је нарочито погодан као начин реаговања на малолетничку делинквенцију, будући да омогућава да се са њима посупа на начин који одговара њиховој добробити, док је, с друге стране, ипак и сразмеран учињеном делу. Применом ових мера, те заобилажењем покретања кривичноправног поступка, избегава се стигматизација малолетника, која отежава ресоцијализацију малолетника, с обзиром на то да стигматизација веома често профилише и усмерава даљу криминалну каријеру малолетника. Ресторативна правда, својим деловањем утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу.

Дакле, примена ресторативне правде, пре свега према малолетницима, резултат је специфичности личности малолетника, њиховог узраста као и чињенице да је криминалитет малолетника утемељен и на приступу који подразумева да је криминално понашање деце и омладине заправо резултат неспособности „младог човека“ да самостално доноси одлуке и самим тим доводи до ограничене одговорности за такво понашање. Са друге стране, тај приступ произлази из мишљења да и друштво има одговорност и дужност да обезбеди адекватну бригу и заштиту за сву децу и младе. Стога, савремена друштва воде се чињеницом да је кроз интервенцију државних правосудних, социјалних и других органа као и алтернативни систем санкција које се изричу малолетним учницима кривичних дела неопходно спречити преступника у будућем вршењу кривичних дела и злочиначком понашању и да му је неопходно пружити потребну помоћ да исправи постојећа неприхватљива понашања (Б. Бојић, С. Влајнић, 2016:422).

III ПРИМЕНА РЕСТОРАТИВНЕ ПРАВДЕ ПРЕМА МАЛОЛЕТНИЦИМА У ЗЕМЉАМА БИВШЕ ЈУГОСЛАВИЈЕ

3.1. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Словенији

У Републици Словенији ступио је на снагу нови Кривични законик¹⁰ којим је регулисан кривичноправни статус пунолетних лица, а изостављене су одредбе које се односе на кривичну одговорност малолетних учинилаца кривичних дела. До усвајања новог Закона о малолетницима, за кривичну одговорност примењиваће се одредбе старог Кривичног законика¹¹, који регулише положај малолетника одредбама чл. 70-94 Законика.

Чл. 77 Кривичног законика Републике Словеније, као посебну врсту васпитних мера предвиђа упутства и забране за малолетника: 1) да се извини оштећеном; 2) да се измири са оштећеним, 3) да редовно похађа школу; 4) да се оспособљава за одређени позив; 5) да прихвати одређено запослење; 6) да се смести у одређену породицу, дом или друго место; 7) да обави посао у корист хуманитарних организација; 8) да се лечи; 9) да посећује одређена саветовалишта; 10) да учествује у програмима социјалног тренинга, 11) да заврши курс познавања саобраћајних прописа. Једну од ових мера суд може изрећи малолетнику ако је то довољно да се утиче на њега и његово понашање при чему се посебно цени његова спремност на сарадњу. Изречене мере трају најдуже годину дана. Побројане мере су заправо биле новине у области ванзаводских васпитних мера, чиме је проширена листа постојећих ванзаводских мера. Њиховим изрицањем постиже се већа индивидуализација реаговања на деликвентно понашање малолетника. За разлику од других држава, у Републици Словенији, ове мере уведене су експериментално, као нове образовне мере и мере забране за малолетника без утврђивања услова неопходних за њихово успешно спровођење у пракси. Ове мере, са елементима ресторативности итекако су се добро показале у пракси, па је њихова примена достигла такав успех, да четвртина изречених мера према малолетницима јесу управо ове мере. (С. Авдић. 2017: 109-110)

Међутим, још значајније с аспекта ресторативне правде, јесте могућност да јавни тужилац упути малолетника и оштећеног на поступак вансудске медијације у трајању до

¹⁰ Kazenski zakonik („Uredni list RS“, št. 55/08)

¹¹ Kazenski zakonik („Uredni list RS“, broj 63/94, 70/94, 23/99, 40/04, 95/04)

три месеца, чиме би се истовремено избегло вођење кривичног поступка према малолетнику. Поступак медијације води независни равнатељ који се стара о томе да оштећени и малолетник постигну споразум којим ће се отклонити последице кривичног дела. Малолетник ће често бити обавезан на одређени друштвено користан рад, а уколико испуни све обавезе у складу са споразумом, то ће резултирати одбацивањем кривичне пријаве.

3.2. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Хрватској

Као и у нашем кривичноправном систему, у Републици Хрватској ресторативни елементи се највише, односно најјасније огледају у малолетничком законодавству. У склопу хрватских законских одредби, препознаје се неколико ресторативних одредби, односно одредби које леже на неким од темеља, начела или принципа ресторативне правде. Као специфичан модел скретања са класичног кривичног поступка у поступцима према малолетним учиниоцима кривичних дела, на основу Закона о судовима за младеж¹², установљен је посебан модел вансудске нагодбе, заснован на принципима ресторативне правде. Тако чл. 72. поменутог закона даје могућност да државни тужилац малолетнику одбацивање кривичне пријаве услови једним од начина прописаних у том члану (да се извини оштећеном, да према властитим могућностима надокнади штету проузроковану кривичним делом, да се укључи у поступак посредовања у вансудској нагодби, да се укључи у рад хуманитарних организација или у послове комуналног или еколошког значаја, да се уз сагласност малолетниковог законског заступника подвргне поступку одвикавања од опојних дрога и других зависности, да се укључи у појединачни или психосоцијални третман у саветовалишту за младе, да се ради провере знања саобраћајних прописа упути у надлежну установу за оспособљавање возача и друге обавезе које су примерене с обзиром на почињено дело и личне и родитељске прилике малолетника). Иако свака од ових мера има елементе ресторативне правде, можемо издвојити меру посредовања кроз вансудску нагодбу као најресторативнију међу поменутих мерама, а која и подразумева један од модела ресторативне правде, односно медијацију између

---

¹² Закон о судовима за младеж Републике Хрватске (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)

жртве и учиниоца кривичног дела. Осим наведеног, имајући у виду да се последњом тачком чл. 72 даје могућност налагања и неке друге посебне обавезе према малолетнику, отвара се могућност спровођења и пилотирања других модела ресторативне правде (осим медијације између жртве и учиниоца кривичног дела).

Такође, чланом 10 ст. 2 истог закона предвиђене су посебне обавезе које суд може изрећи ако процени да је примереним налозима или забранама потребно утицати на малолетника и његово понашање. Велики број посебних обавеза заправо се подудара са васпитним налозима (извињење оштећеном, поправљање штете у складу са властитим могућностима итд), из ког разлога јесу и оне прихваћене као одредбе делимичног ресторативног карактера.

3.3. Примена ресторативне правде према малолетницима у Републици Северној Македонији

Република Северна Македонија је, као и већи број земаља бивше Југославије, донела посебан закон којима се регулише кривичноправни положај малолетника – Закон о правди деце¹³. Покретање формалног кривичног поступка, по правилу спроводи се само у случајевима предвиђеним законом и то за малолетника који изврши кривично дело за које је прописана казна затвора од три године или тежа казна, или у случајевима када то захтева изречена мера или санкција, док је за сва лакша дела потребно применити неку од алтернативних санкција, како би се избегла даља стигматизација малолетника. По правилу, надлежни органи који учествују у поступку према малолетнику обавезни су да прво покрену поступак посредовања или поступак медијације. Медијација као вансудски поступак била је уведена старим Законом о малолетничкој правди¹⁴. Усвојени принципи медијације припадају тзв. “victim-offender” медијацији, као најчешћем моделу медијације у пракси. Поред учешћа двеју основних страна између којих је настао конфликт (учиниоца и жртве), неопходно је присуство и посредовање трећег, неутралног лица изабраног њиховом сагласношћу или, ако она није постигнута, по избору суда, односно јавног тужиоца, са листе медијатора која се води код надлежног суда, о чему се обавештавају

---

¹³ Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“, бр. 148/2013)

¹⁴ Закон за малолетничка правда („Службен весник на Република Македонија“, бр. 87)

стране у поступку. У чл. 79 Закона, прописани су услови за поступак медијације, те је прописано да за кривична дела за која је предвиђена казна затвора до пет година, надлежни јавни тужилац, уз претходно обавештавање и писмену сагласност малолетника и његовог заступника, браниоца и оштећеног може да их упути на поступак медијације. У случају покренутог судског поступка, надлежни суд може из разлога целисходности, а по претходној писменој сагласности детета и његовог законског заступника да, браниоца у оштећеног да до завршетка главног претрес исти прекине и стране упути на поступак медијације.

За кривична дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до три године, надлежни јавни тужилац може: 1) да не покрене кривични поступак пред судом иако постоје докази да је малолетник учинио кривично дело уколико сматра да не би било целисходно вођење поступка с обзиром на околности под којима је кривично дело учињено, на ранији живот малолетника и његова лична својства, као и у случајевима у којима извршење казне или васпитне мере је у току. 2) да условно одложи вођење кривичног поступка пред судом за време од шест месеци под условом да у том периоду не учини ново кривично дело и да накнади штету, односно отклони штетне последице кривичног дела и 3) да не покрене поступак уколико на основу извештаја Центра за социјални рад утврди да је постигнут споразум између малолетника и његове породице с једне стране и оштећеног с друге стране за враћање имовинске користи, накнаде штете или отклањања штетних последица проузрокованих кривичним делом.

Такође, следећим чланом Закона предвиђено је, да поред мера из чл. 75 Закона, за кривична дела за која је предвиђена казна затвора до пет година, јавни тужилац може да у року од 30 дана одлучи да не покрене поступак иако постоје докази да је малолетник учинио кривично дело, ако сматра да не би било целисходно да се води поступак с обзиром на природу кривичног дела, околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његову личност. Ст. 4 истог члана предвиђа да када је у току извршавање казне или друге санкције, јавни тужилац може да одлучи да не покрене поступак за друго кривично дело које је учинио малолетник, ако с обзиром на тежину новог кривичног дела, као и предвиђену казну не би имало смисла вођење поступка за ново кривично дело. У наведеним случајевима, јавни тужилац обавестиће оштећеног о непокретању поступка и разлозима који су допринели да се одлучи да не покреће поступак. Оштећени има рок од

осам дана да тражи од Савета за децу¹⁵ да одлучи да покрене поступак против малолетника.

Највећи допринос у заштити малолетних делинквената остварен је прописивањем алтернативних мера. Тако је Законом о правди за децу предвиђено да се кривично одговорном малолетнику старијем од 16 година за учињено кривично дело може изрећи: 1) условна осуда са заштитним надзором; 2) условни прекид поступка и 3) општекорисни рад.

Када су у питању елементи ресторативности у односу на условну осуду са заштитним надзором, посебну пажњу привлаче они који су повезани са посебним обавезама (најмање једном) које је малолетник дужан да испуни, односно да се придржава у време проверавања. Посебне обавезе су исте као и оне које су предвиђене за све врсте васпитних мера појачаног надзора (чл. 44 ст. 2 Закон о правима деце). Као најзначајније у светлу ресторативне правде можемо издвојити да се лично извини оштећеном, те да надокнади штету или на други начин отклони штетне последице настале извршењем кривичног дела.

3.4. Примена ресторативне правде према малолетницима у Босни и Херцеговини

У Босни и Херцеговини не постоји уједначени легислативни модел уређења кривичноправног положаја малолетника. Претпоставке за успостављање новог модела реаговања на малолетничку делинквенцију, познат као ресторативна правда, први пут су створене 1998. године увођењем одредаба о могућности изрицања и примене васпитних (одгојних) препорука према малолетном учиниоцу кривичног дела у законодавству Федерације Босне и Херцеговине.

Реформа малолетничког законодавства одвијала се различитим темпом унутар Босне и Херцеговине. Положај малолетника у Босни и Херцеговини регулисан је општим кривичним законодавством¹⁶, као и посебним законима. Наиме, Федерација Босне и Херцеговине, Република Српска и Брчко Дистрикт Босне и Херцеговине усвојили су

---

¹⁵ Надлежан суд у смислу Закона о праву деце јесте судија за малолетнике и савет за децу (чл. 19. Закон за правду за децата („Службен весник на Република Македонија“, бр. 148/2013)

¹⁶ Кривични закон Босне и Херцеговине („Сг БИХ“, бр. 37, од 22. новембра 2003. године, измене и допуне : 54/04, 61/04, 30/05)

законе којима се искључиво регулише положај малолетника у кривичном законодавству - Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичним поступцима примењује се у Републици Српској¹⁷ од 01.01.2011. године, у Брчко Дистрикту Босне и Херцеговине¹⁸ од 26.11.2012. године, а у Федерацији Босне и Херцеговине¹⁹ од 06.02.2015. године. Побројаним законима предвиђене су васпитне препоруке које се могу изрећи малолетним учиниоцима кривичних дела за која је прописана новчана казна или казна затвора до три године ако је малолетник признао извршење кривичног дела и ако је изразио спремност да се помири са оштећеним. Препоруке изриче надлежни јавни тужилац или судија за малолетнике са роком трајања до једне године. Сврха ових препорука је да се не покреће кривични поступак према малолетном учиниоцу лакшег кривичног дела и да се утиче на малолетника да убудуће не врши кривична дела. Предвиђено је више врста васпитних препорука: 1) лично извињење оштећеном; 2) накнада штете оштећеном, 3) редовно похађање школе; 4) рад у корист хуманитарне организације или локалне заједнице; 5) прихватање одговарајућег запослења; 6) смештај у другу породицу; 7) лечење у одговарајућој здравственој установи и 8) посећивање одређених васпитних, образовних, психолошких и других саветовалишта.

У Републици Српској, поменути Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку предвиђене су две врсте неформалних мера поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела које се примењују пре и уместо неке од малолетничких санкција и то: полицијско упозорење и васпитне препоруке. Тако, предвиђена је обавеза тужиоца за малолетнике и судије за малолетнике да, у складу са принципима и правилима прописаним законом и подзаконским актима, не прибегавају вођењу формалног кривичног поступка, него да случај реше применом васпитних препорука. Одредбама чланова 22-28 истог закона, прописано је полицијско упозорење и васпитне препоруке, њихова сврха, што упућује на увођење ресторативних принципа у малолетничко кривично законодавство.

---

¹⁷ Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 13/10, 61/13 и 68/20), скр. 3.

¹⁸ Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине („Службени гласник БД“, број 44/2011)

¹⁹ Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине („Службене новине Федерације БиХ, број 7/14)

На исти начин, и истим члановима 23-28 регулисано је полицијско упозорење васпитне препоруке Законом о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине и Законом о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине. Поменути тенденцијама, заобилази се кривичноправни систем прописаних санкција само онда када се преваспитање малолетника и његово усмеравање у нормалне животне токове не може остварити на други начин. (М. Тулумовић, 2014: 652).

3.5. Примена ресторативне правде према малолетницима у Црној Гори

Одредбе које регулишу кривичноправни статус малолетника садржане су у посебном Закону о поступању према малолетницима у кривичном поступку²⁰. Овим законом уређено је поступање према малолетнику као учиниоцу кривичног дела, као учеснику у поступку, које се заснива на поштовању људских права и основних слобода уз уважавање најбољих интереса малолетних лица, водећи рачуна о њиховој зрелости, степену развоја, способностима, личним особинама, као и тежини кривичног дела, а у циљу њихове рехабилитације и социјалне реинтеграције. (чл. 1)

И овај Закон прати савремену тенденцију у кривичноправној заштити малолетника, прописујући алтернативне мере са циљем избегавања стигматизације малолетника, обустављања већ покренутог кривичног поступка и утицањем на развој и јачање малолетника. Поред опомене, у светлу ресторативне правде најзначајније је прописивање васпитних налога²¹. Чл. 11-13 Закона регулисани су васпитни налози, општа правила, врсте, избор и примена. Што се тиче врста, црногорски Закон предвиђа девет васпитних налога и то: 1) поравнање са оштећеним; 2) редовно похађање школе или редовно одлажење на посао; 3) укључивање у одређене спортске активности; 4) обављање друштвено корисног рада или хуманитарног рада 5) плаћање новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе; 6) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохола или дроге; 7)

---

²⁰Закон о поступању према малолетницима у кривичном поступку („Сл. Лист Црне Горе“ бр.64)

²¹ Васпитни налози су по први пут уведени у црногорско малолетничко право изменама Кривичног законика Републике Црне Горе из 2006. године

укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи, саветовалишту или другој одговарајућој организацији; 8) похађање курсева за стручно оспособљавање или припрема и полагање испита и 9) уздржавање од посећивања одређеног места или контакта са посебним лицима. Васпитни налози могу се изрећи за кривично дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до десет година према малолетном учиниоцу кривичног дела, ако: 1) постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело и 2) малолетник да свој пристанак уз сагласност законског заступника. Васпитни налог према малолетнику изриче надлежни јавни тужилац за малолетнике. Приликом изрицања васпитног налога нарочито ће се ценити однос малолетника према кривичном делу и оштећеном.

IV РЕСТОРАТИВНА ПРАВДА У КРИВИЧНОМ ЗАКОНОДАВСТВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

Елементи ресторативног карактера могу се пратити кроз историју наше земље, кроз постојање различитих организационих форми друштвеног реаговања у случајевима спорова међу људима: суд добрих људи, посебне комисије, суд старца и слично, који су у решавању сукоба међу члановима заједнице примењивали обичајно право. (С. Ћопић, 2010: 195). Ипак, све до недавно, под утицајем социјалистичког виђења, српско кривично законодавство почивало је на темељима традиционалног ретрибутивног система према коме је једино затвор могао ресоцијализовати учиниоца кривичног дела. Међутим, почетком 2000. године такво схватање полако остаје у сенци, захваљујући надлазећим реформама кривичног законодавства Републике Србије, које су постепено али доследно потискујући апсолутну ретрибутивног нашег кривичноправног система, на мала врата увеле елементе ресторативне правде, дајући му један нови изглед, који ће законодавство Републике Србије приближити легислативама других европских и ваневропских земаља.

Елементи ресторативне правде у кривичном и малолетничком законодавству Србије могу да се посматрају као облик скретања класичне процедуре (мере диверзионог карактера) и као део или врста кривичних санкција²². (С. Ћопић, 2015: 25-26)

Елементи ресторативне правде као облик скретања поступка садржани су у решењима о начелу опортунитета у случају малолетних и пунолетних учинилаца кривичних дела, одредбама о поравнању учиниоца и оштећеног као основу за ослобађање од казне и одредбама о измирењу приватног тужиоца и осумњиченог.

С друге стране, када елементе ресторативне правде посматрамо као део или врсту кривичних санкција, реч је заправо о посебним обавезама, као врсти васпитних мера, предвиђених Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, као и о санкцији условне осуде са заштитним надзором, која је регулисана Кривичним закоником Републике Србије.

У овом поглављу, аутор ће укратко указати на одредбе ресторативног карактера у кривичном и малолетничком законодавству, из разлога стварања потпуније слике о присуству ресторативне правде у нашем законодавном систему, док ће следеће поглавље

---

²² Такође, елементи ресторативне правде могу да се се посматрају и као део третмана или као алтернатива дисциплинском кажњавању. Међутим, како они нису тема овог рада, аутор неће вршити њихову анализу.

бити посвећено детаљнијој регулативи васпитних налога, као релативној новини нашег законодавства, којом је наш законодавац учинио корак напред у правцу изградње система који почива на ресторативној правди.

4.1. Ресторативна правда и Кривични законик

Кривични законик Републике Србије²³ (у даљем тексту КЗ) уводи ресторативну правду у наше законодавство путем својих одредаба о ослобођењу од казне, о поравнању између учиниоца и оштећеног, као и кроз одредбе о условној осуди за заштитним надзором.

Наиме, чл. 58 КЗ Републике Србије предвиђа да суд може ослободити од казне учиниоца кривичног дела само када то закон изричито предвиђа²⁴. Посебну пажњу треба поклонити ст. 2 наведеног члана, који је основ за ослобођење од казне у случају када је за учињено дело прописана казна затвора до пет година, ако после извршеног кривичног дела, а пре него што је сазнао да је откривен учинилац отклони последице дела или надокнади штету проузроковану кривичним делом. Дакле, овим чланом несумњиво се препознају идеје ресторативне правде, будући да је инспирисан отклањањем последица насталих извршењем кривичног дела, а не кажњавањем учиниоца. Прописујући могућност ослобођења од казне, законодавац заправо „опрашта“ учиниоцу јер је препознао његово кајање, односно чињеницу да је учинилац схватио да је учинио штетну радњу и да је погрешно. С обзиром на то да ресторативни процес, подразумева и стављање акцента на свест учиниоца о проузрокованој штети, као и на то да учинилац осети срамоту за своје недопуштено делање, како овде као резултат тих психичких стања наступа његово поправљање, и то у виду отклањања последица, односно накнаде причињене штете од стране самог учиниоца, можемо закључити да је идеја ресторативне правде и те како присутна.

---

²³ Кривични законик РС – Службени гласник РС бр.85/2005, 88/2005, 107/2005, 72/2009, 111/2009, 121/2012, 104/2013, 108/2014, 94/2016 и 35/2019)

²⁴ То би био случај када је дело учињено из нехата, а последице дела тако тешко погађају учиниоца да изрицање казне у таквом случају не би одговрало сврси кажњавања (чл. 58 ст. 2 КЗ РС); Такође, КЗ РС предвиђа могућност ослобађања од казне и у случају прекорачења нужне одбране (чл. 19 ст. 3.), прекорачења крајње нужде (чл. 20 ст. 3), неподобног покушаја (чл. 31), добровољног одустанка и добровољног одустанка од саучесништва (чл. 32).

Такође, посебну пажњу заслужује и следећи члан Законика, којим се пружа могућност учиниоцу кривичног дела за који је предвиђена казна затвора до три године или новчана казна, да буде ослобођен од казне уколико испуни све обавезе из споразума са оштећеним. Дакле, у питању је чл. 59 КЗ²⁵, којим је регулисано поравнање учиниоца и оштећеног. Идеја ресторативне правде нарочито је видљива у стављању нагласка на жртву, односно на њене потребе, с обзиром на то да је пружена могућност жртви, да путем споразума са учиниоцем кривичног дела, искаже своје захтеве, а који ће бити конкретизовани у виду обавеза²⁶, које учинилац мора испунити. Ипак, како законом није детаљно регулисан сам процес и начин постизања споразума, важно је да се то регулише подзаконским актом, како не би дошло до злоупотребе овог института од стране жртве. (М. Костић, 2015: 223)

Још једна новина кривичног законодавства јесте и увођење института условне осуде са заштитним надзором²⁷. Реч је о кривичној санкцији прожетом елементима ресторативности. Њеним увођењем, законодавац даје могућност да се према условно осуђеном предузимају активне радње, путем којих ће учиниоцу бити пружена помоћ, али и заштита. Сврха ове посебне кривичне санкције је да се без примене казне изврши утицај на учиниоца да више не врши кривична дела. У ресторативном смислу, имајући у виду лепезу посебних обавеза коју нуди законодавац у чл. 73 КЗ, можемо издвојити обавезу отклањања или ублажавања штете причињене кривичним делом, и нарочито измирење са жртвом учињеног кривичног дела (тач. 10). Овом одредбом наглашено је поправљање односа између учиниоца и жртве, односно успостављања ранијег стања, а што је свакако основни елемент ресторативног процеса, док таква могућност апсолутно изостаје у традиционалном ретрибутивном систему.

---

²⁵ Поравнање учиниоца и оштећеног представља новину нашег кривичноправног законодавства од 2005. године.

²⁶ Обавезе се могу састојати у различитим радњама, напр: у извињењу, накнади штете, отклањању последица, рад у јавном интересу итд.

²⁷ Условна осуда са заштитним надзором или пробација (probation) је карактеристична за англоамеричка законодавства, која се примењује од средине 19. века. Реч је о административној мери, која се изриче према учиниоцу за кога постоји одређена сумња у његове способности да се уздржи од вршења кривичног дела уколико би се препустио сам себи, као што је то случају код обичне условне осуде, при чему садржина заштитног надзора може садржати једну или више обавеза.

4.2. Ресторативна правда и Законик о кривичном поступку

Законик о кривичном поступку Републике Србије²⁸ (у даљем тексту ЗКП) уводи ресторативну правду одредбама којима регулише одлагање кривичног гоњења и одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности (облици начела опортунитета²⁹) као и одредбама које предвиђају измирење приватног тужиоца и осумњиченог.

Наиме, на основу овлашћења које му даје чл. 283 ЗКП, јавни тужилац може да одложи гоњење за кривична дела за која је предвиђена новчана казна или казна затвора до пет година, под условом да осумњичени прихвати да испуни једну или више обавеза: 1) да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да накнади причињену штету; 2) да на рачун прописан за уплату јавних прихода уплати одређени новчани износ, који се користи за хуманитарне или друге јавне сврхе; 3) да обави одређени друштвено корисни рад или хуманитарни рад; 4) да испуни доспеле обавезе издржавања; 5) да се подвргне одвикавању од алкохола или опојних дрога; 6) да се подвргне психосоцијалном третману ради отклањања узрока насилничког понашања и 7) да изврши обавезу установљену правноснажном одлуком суда, односно да поштује ограничење утврђено правноснажном судском одлуком. Уколико осумњичени изврши обавезу у остављеном року који не може бити дужи од годину дана, јавни тужилац ће одбацивати кривичну пријаву, те неће доћи до кривичног поступка и изрицања санкције.

Тражећи ресторативне елементе у овом институту, можемо закључити да су они најзаступљенији у случају када се осумњиченом одређује обавеза да отклони штетну последицу насталу извршењем кривичног дела или да надокнади причињену штету. У осталим случајевима овај институт може да се посматра више као диверзиона мера, која је у потпуности окренута учиниоцу. Такође, треба напоменути да наведено законско решење представља корак уназад у односу на тенденције које су постојале претходних година. Наиме, за разлику од ранијег решења када је за обавезе плаћања одређеног новчаног износа у корист хуманитарне организације, фонда или јавне установе, и обављања

²⁸ Законик о кривичном поступку – Сл. Гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

²⁹ Према проф. др Војиславу Ђурђићу, начело опортунитета има следеће облике: 1) условно одлагање кривичног гоњења; 2) одбацивање кривичне пријаве из разлога правичности; 3) опортунитет у поступку према малолетницима; 4) одобрење за кривично гоњење; 5) уступање гоњења страни држави и 6) опортунитет у поступку екстрадиције. (В.Ђурђић, 2014: 69)

друштвено корисног или хуманитарног рада била потребна претходна сагласност жртве, данас то више није случај. (Ћопић, 2015: 222). Такво решење је, иако у малом делу, ипак укључивало жртву у сам ток кривичног поступка. На жалост, према садашњој регулативи интервенција жртве у виду сагласности није предвиђена, те је улога жртве апсолутно занемарена чиме је и окрњен ресторативни карактер ове одредбе.

Такође, у одредби чл. 284 ЗКП, долази до изражаја ст. 3, у коме се назиру елементи ресторативности. Поменути став предвиђа да у случају кривичних дела за која је прописана казна затвора до три године, јавни тужилац може одбацити кривичну пријаву ако је осумњичени, услед стварног кајања, спречио наступање штете или је штету у потпуности већ надокнадио, а јавни тужилац, према околностима случаја, оцени да изрицање кривичне санкције не би било правично. Оно што фали овом члану да би у потпуности био инспирисан ресторативном идејом јесте одсуство активније улоге жртве. Дакле, овде се може уочити да је и о у овом случају препозната вредност тога да учинилац отклања проузроковану штету, при чему његов мотив може бити грижа савести, односно схватање да је погрешно, али мотив може бити и само страх од кривичног гоњења, односно стрепња од последица које предвиђа закон за његово криминално понашање. Да би ресторативност била остварена у свом пуном обиму, улога жртве морала би бити наглашенија, односно, неопходно би било довођење у контакт са учиниоцем кривичног дела, те њено активирање око споразума о накнади штете. Ипак, и у овом случају, улога жртве остаје у сенци, из ког разлога и можемо сматрати да је ресторативност и ове одредбе окрњена, будући да је за потпуну ресторативност кључно изглађивање нарушеног односа између жртве и учиниоца. Иако, инспирисан идејом непокретања кривичног поступка из разлога нецелисходности, последица свакако јесте „скретање“ кривичне процедуре, а самим тим и поштеда учиниоца кривичног дела од свих негативних последица које би му донело вођење кривичног поступка, што уз накнаду штете, доприноси томе да и ову одредбу сврстамо међу одредбама са ресторативним елементом.

На крају, за потребе овог рада треба препознати и значај одредбе чл. 505 ЗКП, којом је предвиђено да пре главног претреса за кривична дела за која се гони по приватној тужби, судија ће позвати приватног тужиоца и окривљеног да одређеног дана дођу у суд ради упознавања са могућношћу упућивања на поступак медијације. Оно што је битно код ове одредбе јесте елемент добровољности. Наиме, само по пристанку странака, може

доћи до поступка медијације, а чији је циљ да странке уз помоћ трећег, непристарног лица постигну споразум који ће бити прихватљив за обе стране. Дакле, овде је елемент добровољности, затим довођење у контакт жртве и учиниоца, ради поправљања нарушеног односа, где се као крајњи резултат поред поправљања односа између учесника јавља и заобилажење кривичног поступка, води до закључка да је реч о одредби ресторативног карактера.

4.3. Ресторативна правда и малолетничко кривично законодавство

Кривичноправни положај малолетника у праву Републике Србије регулисан је Законом о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица³⁰ У том смислу, малолетником се сматра оно лице које је у време извршења дела навршило четрнаест, а није навршило осамнаест година живота (чл. 3. ЗОМУКД), док лица до четрнаесте године имају кривичноправни статус детета и не могу бити кривично одговорна, те се против њих не може водити кривични поступак, нити се могу применити кривичне санкције, или друге кривичноправне мере. У оквиру овако дефинисаних старосних граница, којима се успоставља разлика између категорије пунолетних, малолетних лица и деце, даље се могу, према узрасту учиниоца кривичног дела разликовати две категорије малолетника - млађи и старији малолетници. Млађим малолетницима сматрају се лица која су у време извршења дела навршила четрнаест, а нису навршила шеснаест година живота (чл. 3. ст. 2. ЗОМУКД), док су старији малолетници лица која су у време извршења дела навршила шеснаест, а нису навршила осамнаест година (чл. 3. ст. 3. ЗОМУКД). Осим ових категорија малолетника, малолетничко кривично право примењује се и на још једну категорију лица – млађа пунолетна лица. Млађим пунолетним лицима сматрају се она лица која су у време извршења дела навршила осамнаест, а у време суђења – до доношења правоснажне пресуде у кривичној ствари, нису навршила двадесет једну годину живота (чл.3. ст. 4. ЗОМУКД).

---

³⁰Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник“ бр. 85/2005) – скр. Закон о малолетницима

Доношењем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица, уз реформе које су спроведене ради унапређења положаја и права детета, као и реформе Кривичног законика и Законика о кривичном поступку, наш кривичноправни систем по први пут добија један ресторативнији изглед. Таквом изгледу, нарочито је допринео управо Закон о малолетницима³¹ који афирмише принципе ресторативне правде, уводећи један нови систем мера. Реч је о посебној врсти мера – васпитним налозима које имају за циљ скретање поступка према малолетницима са кривичног поступка на неке друге гране права (нпр. породично право или право социјалног старања), односно избегавање примене кривичних санкција у случајевима када то није нужно са аспекта сузбијања криминалитета.

Наиме, одредбом чл. 58. ст. 1 Закона о малолетницима предвиђено је да за кривична дела за која је прописана казна затвора до пет година или новчана казна, јавни тужилац може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка иако постоје докази из којих произилази основана сумња да је малолетник учинио кривично дело, ако сматра да не би било целисходно да се води поступак према малолетнику с обзиром на природу кривичног дела и околности под којима је учињено, ранији живот малолетника и његова лична својства. Ст. 3. истог члана прописано је да кад је извршење казне или васпитне мере у току, јавни тужилац за малолетнике може одлучити да не захтева покретање кривичног поступка за друго кривично дело малолетника, ако с обзиром на тежину тог кривичног дела и на казну, односно васпитну меру која се извршава, не би имало сврхе вођење поступка и изрицање кривичне санкције за то дело. Такође, чл. 62. ст. 1 истог закона прописује да јавни тужилац за малолетнике може одлуку о непокретању поступка из чл. 58 ст. 1 условити пристанком малолетника и његових родитеља, усвојиоца или стараоца, као и спремношћу малолетника да прихвати и испуни један или више васпитних налога из чл. 7 ст. 1 тач. 1-3 Закона.

Напред наведене одредбе представљају одступање од начела легалитета, те се ради о примени начела опортунитета кривичног гоњења у ситуацијама када су испуњени горе

---

³¹ Одредбе овог закона односе се на материјално кривично право, органе који га примењују, кривични поступак и извршење кривичних санкција према овим учиниоцима кривичних дела. Одредбе овог закона примењују се и на пунолетна лица кад им се суди за кривична дела која су учинила као малолетници, а испуњени су услови које предвиђа овај закон, као и на лица која су кривично дело учинила као млађи пунолетници. (Чл. 1 Закона)

наведени услови, па и овде можемо закључити да је реч о одредбама ресторативног карактера. (С. Савић, 2007:47)

Гледано из угла ресторативне правде, неопходно је издвојити и једну врсту васпитних мера, као врсти кривичних санкција, која у себи има уграђене ресторативне елементе. Реч је о посебним обавезама. Предвиђене чл. 14 ЗОМУКД³², ове мере представљају алтернативне кривичне санкције чији је циљ да се, захтевима и забранама, утиче на личност малолетног учиниоца кривичног дела. Могу се изрећи самостално, а могу и кумулативно (једна или више посебних обавеза као самостална санкција или посебне обавезе као споредна мера уз мере појачаног надзора). При одређивању посебних обавеза, суд треба да испољи индивидуални приступ, те да процени способност малолетника да сарађује у оживотворењу ових мера. Наш законодавац предвиђа следеће посебне обавезе: 1) да се извини оштећеном, 2) да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао, 3) да редовно похађа школу или да не изостаје са посла, 4) да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима, 5) да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја, 6) да се укључи у одређене спортске активности, 7) да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога, 8) да се укључи у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама, 9) да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да припрема и полаже испите којима се проверава одређено знање и 10) да не може да напусти место пребивалишта или боравишта без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства.

Посматрано из угла ресторативне правде, као најзначајније можемо издвојити: извињење оштећеном, накнада штете која је кривичним делом проузрокована и обавезу да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја (обављање неке форме друштвено корисног рада). При томе, примена прве две обавезе води моралном и/или материјалном задовољењу жртве и њеној активној улози у процесу разрешења ситуације настале кривичним делом. Трећа

---

³² Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник“ бр. 85/2005) – скр. Закон о малолетницима

обавеза пак, иако не подразумева активно учешће укључивање жртве, тј. не укључује све три заинтересоване стране, ипак може да буде, макар делимично ресторативног карактера. Наиме, сврха рада, односно, посла који малолетник треба да обави мора да буде усмерена првенствено на отклањање штетних последица кривичног дела, дакле, фокус је на репарацији. (С. Ћопић, 2015: 234-235).

Правилником о извршењу васпитних мера посебних обавеза³³, регулише се начин изрицања посебних обавеза. Тако, Правилником је предвиђено да ће се посебна обавеза – извињење оштећеном, изрећи када суд нађе да је таква посебна обавеза оправдана због стварног кајања малолетника и разумевања оштећеног, да је кривично дело резултат околности за које се може наћи одређено разумно оправдање, при чему ће суд посебно водити рачуна о потреби да малолетник и оштећени изграде боље односе и да убудуће немају сукобе и неспоразуме, као и да се на тај начин може остварити сврха те врсте посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малолетницима³⁴. Надаље, Правилником је регулисано да ће суд у седници већа спровести поступак извињења малолетника оштећеном, при чему ће малолетник, својим речима, на прикладан начин изразити жаљење и кајање због кривичног дела које је учинио, а оштећени ће потом, својом усменом изјавом прихватити изјаву малолетника.

О следећој мери – накнада штете оштећеном, Правилник предвиђа да је суд може изрећи малолетнику, када нађе да је таква посебна обавеза оправдана због стварног кајања малолетника и његове решености да штету насталу кривичним делом надокнади оштећеном, а оштећени на то пристане. Мери изриче суд у седници већа, водећи рачуна о личним осећањима и достојанству малолетника и оштећеног. О изрицању исте донеће решење и одредити висину и начин накнаде штете личним радом малолетника, на основу претходно прибављеног мишљења надлежног органа старатељства. Лични рад малолетника може трајати највише шездесет часова у периоду од три месеца, али тако да тај рад не омета школовање или запослење малолетника, односно не штети његовом угледу и достојанству. И оно што је важно напоменути јесте да сврха личног рада

---

³³ Правилник о извршењу васпитних мера посебних обавеза („Сл. гласник РС”, бр. 94/2006)

³⁴ У оквиру опште сврхе кривичних санкција (чл. 4. Кривичног законика), сврха кривичних санкција према малолетницима је да се надзором, пружањем заштите и помоћи, као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на васпитање и правилан развој његове личности, како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу. (чл. 10 ст. 1 Закона о малолетницима)

малолетника мора бити усмерена првенствено на накнаду штете настале кривичним делом, с тим што економски ефекат рада није одлучујући.

На крају, посебна обавеза – укључивање малолетника у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја (обављање неке форме друштвено корисног рада), суд може изрећи малолетнику када нађе да се укључивањем, без накнаде, у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја може остварити сврха ове посебне обавезе у оквиру опште сврхе кривичних санкција према малолетницима. Ову обавезу суд изриче у седници већа, водећи рачуна о личним осећањима и достојанству малолетника и оштећеног. Решењем о изрицању ове посебне обавезе одредиће висину и начин накнаде штете личним радом малолетника, на основу претходно прибављеног мишљења надлежног органа старатељства. Лични рад малолетника може трајати највише шездесет часова у периоду од три месеца, али тако да тај рад не омета школовање или запослење малолетника, односно не штети његовом угледу и достојанству. Такође, треба напоменути да је за примену ове санкције неопходна и сарадња надлежних државних органа, пре свега центара за социјални рад и цивилног друштва, и то на локалном нивоу, како би се са одговарајућим установама склопили споразуми и омогућило малолетницима да испуне ову обавезу.

Дакле, можемо закључити да су посебне обавезе алтернативне кривичне санкције, а да су претходне три (извињење оштећеном, накнада штете која је кривичним делом проузрокована и да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или у послове социјалног, локалног или еколошког садржаја) нарочито инспирисане идејом ресторативне правде, узимајући у обзир да предвиђају активније учешће и саме жртве. Преостале обавезе стављају акценат само на малолетног учиниоца кривичног дела, те је њихов циљ да се активним ангажовањем малолетника утиче на развој и јачање личне одговорности, на васпитање и правилан развој његове личности како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу, а што је и свакако један од циљева ресторативне правде.

Ипак, законодавац се није зауставио на овим одредбама, те за разлику од општег кривичног законодавства, како материјалног тако и процесног, који су само прожети са пар одредби ресторативног карактера, малолетничко кривично законодавство прави један корак даље и уводи један систем посебних мера. Реч је о *sui generis* мерама, које немају

карактер кривичних санкција. Оно што је битно нагласити на самом почетку, јесте да се васпитни налози подударају са посебним обавезама, не само у називу, већ и садржински. Међутим, како је посебно поглавље у овом раду посвећено управо васпитним налозима, аутор ће након њиховог излагања направити компарацију са посебним обавезама у погледу правне природе, а ради бољег разумевања ових, наизглед истих мера, а заправо различитих по много чему.

V ВАСПИТНИ НАЛОЗИ У МАЛОЛЕТНИЧКОМ КРИВИЧНОМ ПРАВУ РЕПУБЛИКЕ СРБИЈЕ

5.1. Појам и правна природа васпитних налога

Васпитни налози представљају инструменте диверзификације (преусмеравања) друштвене реакције према малолетним учиниоцима кривичних дела покушајем њеног преображаја у примарно непенално реаговање. (Кнежевић, 2010: 107). Дакле, реч је о *suī generis* мерама, које немају карактер кривичних санкција, а које поред суда може да изрекне и тужилац за малолетнике, а са циљем избегавања вођења кривичног поступка према малолетним лицима, односно са циљем обустављања покренутог поступка, при чему би се утицало на правилан развој личности и јачања личне одговорности малолетника како убудуће не би чинио кривична дела.

Ради разумевања њихове природе, потребно је направити разлику, односно разграничити их од посебних обавеза, као васпитних мера упозоравајућег и усмеравајућег карактера, с обзиром на то, да на први поглед изгледа да је реч о истим мерама.

Наиме, васпитни налози, као и посебне обавезе јесу мере алтернативног карактера. Као што је већ поменуто у раду, посебне обавезе јесу кривичне санкције алтернативног карактера. Алтернативност ових санкција „изворе“ из чињенице да се њиховим изрицањем избегавају мере са полуинституционалним и институционалним третманом које подразумевају виши ниво задирања у личност малолетника (А. Петровић, 2011), те је њихов циљ утицај на развој и јачање личне одговорности малолетника, његово васпитавање и правилан развој личности. За разлику од њих, васпитни налози јесу својеврсне мере, које се примењују пре или уместо вођења кривичног поступка, а у циљу скретања и избегавања вођења кривичног поступка. Такође, ове мере разликују се и по њиховој обавезности. Наиме, посебне обавезе, као кривичне санкције, суд намеће и малолетник нема могућности избора, док, када су у питању васпитни налози, малолетник може да се сагласи или не сагласи, односно да их прихвати или не прихвати. Још једна битна разлика између ових мера огледа се и у последицама неизвршења изречене мере. У случају неиспуњења посебне обавезе, она се може обуставити или заменити другом васпитном мером, по правилу тежом, док се у случају неиспуњења васпитног налога у целини или делимично, као последица јавља започињање или настављање кривичног

поступка који може, али и не мора резултирати изрицањем неке од васпитних мера. Најзад, васпитне налоге може изрећи јавни тужилац за малолетнике или суд само малолетном учиниоцу кривичног дела за које је у закону прописана казна затвора до пет година, док посебне обавезе може изрећи само суд малолетнику, а под одређеним условима може изрећи и млађем пунолетном лицу и то у случају извршења било ког кривичног дела.

5.2. Врсте васпитних налога

Закон о малолетницима предвиђа следеће васпитне налоге:

- 1) Поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично, штетне последице дела;
- 2) Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао;
- 3) Укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација или послове социјалног локалног или еколошког садржаја;
- 4) Подвргавање одговорајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога;
- 5) Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Поравнање између малолетног учиниоца кривичног дела и жртве огледа се пре свега у спремности малолетника да прихвати одговорност за своје поступке. Да би се постигао тај циљ креће се управо од спремности малолетника да се поравна са жртвом, да јој се извини и да у границама својих могућности отклони штетне последице путем накнаде штете, извињења, рада или на неки други начин. Реализација овог налога могућа је у случајевима, када судија за малолетнике, односно јавни тужилац за малолетнике оцени да је то целисходно. Његова примена остварује се тако што се малолетник суочава са особом коју је повредио својим делом, односно са жртвом. Поступак поравнања спроводи се у просторијама јавног тужилаштва, суда односно Центра за социјални рад, без устаљене, једнообразне процедуре. По правилу орган старатељства спроводи и организује извршење васпитног налога и задужен је и за праћење и извештавање тужилаштва/суда о току извршења и испуњености васпитног налога. Само поравнање кроз процес медијације,

обавља лиценцирани медијатор у просторијама центра за медијацију, након упућивања предмета од стране органа старатељства. Изузетак од овог правила постоји у неким тужилаштвима, где сам тужилац, уз претходно прибављено мишљење органа старатељства, али без његовог активног учешћа у даљој реализацији, спроводи овај васпитни налог. (Ј. Вучковић-Јанковић, 2012 : 156-157). Значај оваквог решења огледа се пре свега у правцу јачања одговорности малолетника како у будуће не би вршио кривична дела. Такође, испуњењем овог васпитног налога, долази и до активнијег учешћа жртве у самом поступку поравнања, под условом да се на одговарајући начин регулише процес поравнања, будући да је чланом 86 Закона предвиђено да ће сам поступак бити регулисан подзаконским актом.

Следећи васпитни налог - редовно похађање наставе или редовни одлазак на посао почива на чињеници да редовно испуњавање школских и радних обавеза има позитиван утицај на јачање дисциплине. Стварање радних навика, те „наметање“ обавеза малолетнику доприноси томе да му је попуњен временски простор, те је на тај начин могућност утицаја неадекватног друштва знатно смањена, што даље смањује могућност да дође до поврата у вршењу кривичног дела. Укључивање у редовне токове образовног система у оквиру којих постоји могућност стручног праћења малолетника од стране школских педагога и психолога, значајно повећава ефикасност деловања овог васпитног налога.

Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног локалног или еколошког садржаја, као трећи васпитни налог, заправо представља еквивалент казне рада у јавном интересу, те иста доводи до јачања одговорности малолетника и подстицања радних навика. Дакле, потенцира се њен едукативни, а не пенални карактер. У том смислу се и препоручује примена оваквог налога у случајевима када се претпоставља да ће на малолетника позитивно утицати радно ангажовање у одређеном временском периоду у појединим институцијама које се баве хуманитарним и сличним пословима. Циљ овог васпитног налога огледа се у подстицању малолетника да кроз друштвено корисни рад развије одговорност за заједницу и осетљивост за потребе других те да се на тај начин у свести малолетника развије осећај да чини нешто корисно за друштво у којем живи.

Следећи налог - подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога примењује се у случајевима када је потребно лечењем и другим стручним медицинским третманом пружити помоћ малолетнику и на тај начин отклонити неки од узрока који су утицали на извршење кривичног дела. По својој природи, у потпуности је у надлежности здравствених институција, те не укључује рад организација цивилног друштва. Налогe медицинског карактера може да примени само судија, односно веће за малолетнике, а не и јавни тужилац за малолетнике.

И на крају, последњи васпитни налог - укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту, који је такође медицинског карактера, као и претходни примењује се у случајевима када је потребно одговарајућим лечењем и другим стручним медицинским третманом пружити помоћ малолетнику и на тај начин отклонити неки од узрока који су на њега утицали да изврши кривично дело. Подразумева терапијски и саветодавни рад са малолетником и породицом, као и примену социо-едукативних програма. У спровођењу васпитног налога могу да учествују саветовалишта, дневни боравци за децу и младе са проблемима у понашању из система социјалне заштите, као и невладине организације са акредитованим програмима саветодавно-терапијског рада или социо-едукативним програмима И овај налог може да изрекне само судија, односно веће за малолетнике.

Радна верзија измењеног и допуњеног Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника садржи седам васпитних налога. Предложеним изменама и допунама, већ постојећим васпитним налозима додата су још два и то: 1) Похађање курсева или припрема и полагање испита којим се проверава одређено знање и 2) Укључивање у одређене спортске активности.

5.3. Избор, примена и надзор над извршењем васпитних налога

Основ за примену ових мера произилази из чл. 40 ст. 3 тач. б Конвенције УН о правима детета коју је 1990. године потписала и ратификовала и наша земља, према коме је потребно и пожељно да се уведу мере поступања са децом која су прекршила закон, али без прибегавања судском поступку. (Д. Јовашевић, 2007: 19) Тако схваћено скретање

поступка означава различите начине, мере и поступке како би се млади сачували од штетног дејства судства за малолетнике, односно дејства кривичних санкција (Ансел, 1991: 63)

Један или више васпитних налога може се изрећи према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година – објективни услов, те да је малолетник признао извршење кривичног дела и да постоји одређени однос малолетника према извршеном кривичном делу, али и према оштећеном лицу – субјективни услов. Дакле, неопходно је кумулативно испуњење оба услова. Васпитни налози се могу изрећи само малолетним учиниоцима кривичних дела, што значи да је њихова примена искључена према млађим пунолетним лицима.

Признање кривичног дела од стране малолетника и његов однос према учињеном делу, као субјективни услов огледа се у томе да малолетник схвати друштвену неприхватљивост сопственог понашања, да прихвати сопствену одговорност за дело које је учинио што је битна основа његовог одговорнијег понашања у будућности. У овом процесу, кључни моменат према Закону о малолетницима јесте признање кривичног дела од стране малолетника. Тужилац и судија за малолетнике одлучују о примени васпитних налога и на основу процене спремности малолетника да испуњава васпитне налоге. О спремности се може говорити само ако је малолетник признањем кривичног дела показао спремност да се суочи са својом одговорношћу. У том смислу и треба схватити признање као општи и основни услов за примену васпитног налога, различит и претходан од питања спремности малолетника да испуни један или више васпитних налога. Када је у питању однос малолетног учиниоца кривичног дела према оштећеном може се уочити да се овим условом заправо прате савремене тенденције у кривичном праву, те да се посебна пажња поклања жртви, њеним интересима и потребама. Оваквим решењем, малолетник не ужива повластице, напротив, идеја оваквог система почива на потенцирању обавеза малолетника да се у што већој мери ангажује у отклањању штетних последица које је нанео жртви свога дела. Дакле, целисходност примене васпитних налога, постоји уколико малолетник искаже кајање за своје понашање, за зло или штету коју је нанео другоме, те да услед тога покаже спремност да отклони наступеле последице, односно да се извини. (Ј. Радуловић, 2006: 221)

Специфичност васпитних налога огледа се и у томе да поред судије за малолетнике и јавни тужилац за малолетнике може да их изрекне. При избору мера постоји обавезност да узме у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног водећи рачуна да се примењивањем једног или више васпитних налога не омета школовање или запослење малолетника. Међутим, сама примена васпитних налога подразумева бројне учеснике. Поред правосудних органа, малолетника и његових родитеља или заступника, учесници овог поступка су и орган старатељства, образовне и здравствене установе, спортске и привредне организације, организације цивилног друштва и струковна удружења. (Д. Влаовић-Васиљевић, 2012: 147) Такође, треба напоменути да је изрицање васпитних налога условљено сагласношћу, односно пристанком малолетника, његових родитеља, усвојиоца, стараоца и спремношћу малолетника да прихвати и испуни изречене васпитне налоге (један или више њих). Сагласност малолетника неопходна је јер је и сврха диверзионог поступка да се избегне било какав облик силе или принуде, и због тога је потребно да се малолетник упозна са свим могућностима диверзионог поступка пре него што се изјасни да ли на њега пристаје или не. Осим тога, његов пристанак свакако повећава шансе да се поступак диверзије спроведе до краја и са успехом.

Имајући у виду одредбу чл. 62 ст. 1, која се односи на ситуацију када јавни тужилац за малолетнике самостално одлучује о опортунитету кривичног гоњења, па одлучи да поступак не покрене и у таквој процесној ситуацији примени један или више васпитних налога, законодавац заправо даје тужиоцу могућност да самостално примени један или више васпитних налога. Другачија је ситуација када је јавни тужилац за малолетнике поднео захтев за покретање припремног поступка судији за малолетнике надлежног суда. Од тог тренутка и у даљим фазама поступка пред судом, јавни тужилац може само да поднесе предлог да се поступак према малолетнику обустави под условом да малолетник прихвати да испуни један или више васпитних налога из чл. 7 ст. 1 тач. 1-3. У питању је предлог јавног тужиоца за малолетнике са којим судија за малолетнике може да се сложи, а и не мора. Уколико се он са тим предлогом не сложи, одлуку доноси веће за малолетнике у року од осам дана (члан 71. став 1. и 2). Судија за малолетнике као и веће за малолетнике нису у избору васпитних налога везани за предлог јавног тужиоца, већ су самостални у процени и избору најадекватнијих налога у конкретном случају. Такође, важно је напоменути да за разлику од јавног тужиоца, суд може да изрекне било који од

пет воспитних налога предвиђених законом, док јавни тужилац може да изрекне само воспитне налоге из члана 7. став 1. тачка 1-3.³⁵

Оно што можемо приметити јесте да у самом закону није јасно дефинисано ко има одговорност организације реализације воспитног налога. Ипак, имајући у виду остале одредбе, а нарочито одредбе које кажу да орган старатељства извештава јавног тужиоца о току и испуњености воспитних налога, можемо закључити да би орган старатељства требало да буде одговорни актер за организацију извршења воспитног налога.

Закон предвиђа да надлежни јавни тужилац, односно судија за малолетнике узимајући у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног, водећи рачуна да се примењивањем једног или више воспитних налога не омета школовање или запослење малолетника. Такође, предвиђа да се примењивање воспитног налога врши у сарадњи са родитељима, усвојиоцем или стараоцем малолетника и надлежним органом старатељства. Такође, важно је нагласити да је примена ових мера само могућност, али не и обавеза. У том смислу треба очекивати да ће се њиховој примени прибећи у случајевима, када се процени да је такво решење целисходније у односу на санкције којима јесу алтернатива. Целисходност примене воспитних налога треба процењивати са више аспеката: заштите друштвеног интереса, заштите интереса малолетника и посебно, заштите интереса жртве. (Љ. Радуловић, 2006: 216)

5.4. Сврха изрицања воспитних налога

Општу сврху воспитних налога прописује чл. 6 ЗОМУКД који предвиђа да је сврха воспитних налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се поступак обустави, односно да се применом воспитног налога утиче на правилан развој малолетника и јачање његове личне одговорности како у будуће не би чинио кривична дела. Овом одредбом, сврха воспитног налога заправо интегрисана је у општу сврху свих кривичних санкција прописану у чл. 4. КЗ Србије, без обзира што они не припадају систему кривичних санкција³⁶ (Љ. Радуловић, 2006: 222)

---

³⁵ Нацртом измењеног Закона о малолетницима предвиђена је могућност јавног тужиоца да наложи извршење било ког од законом предвиђених налога, што представља значајан позитиван помак.

³⁶ Општа сврха прописивања и изрицања кривичних санкција је сузбијање дела којима се повређују или угрожавају вредности заштићене кривичним законодавством. (Чл. 4 ст. 2 КЗ)

И оно најзначајније, што произилази и из самог члана којим је одређена сврха, важно је нагласити да се васпитним налозима на ефикасан начин утиче на сузбијање повреда и угрожавања кривичним закоником заштићених индивидуалних и општих добара. Примена васпитних налога на одређене категорије малолетника може значајно допринети политици сузбијања криминалитета који врши ова старосна категорија делинквената. Дакле, како закон то одређује треба да утиче на малолетника у правцу његовог правилног развоја и јачања његове личне одговорности, чиме се заправо остварује специјално превентивни концепт коме доприносе позитивни учинци избегавања стигматизације коју изазива вођење судског поступка.

Имајући у виду да је наш законодавац прихватио сложенији концепт диверзионог модела³⁷, у том смислу, непокретање или обустављање кривичног поступка према малолетнику није само по себи сврха васпитних налога. Смисао њихове примене је сложенији, присуство ових мера омогућава искључење судске процедуре управо да би се применили васпитни налози као сврсисходнији начин реаговања према одређеној категорији малолетних учинилаца кривичних дела. Та се сврсисходност може посматрати, како са становишта принципа економичности, тако и принципа легитимности (Јашовић, 2001: 80). У крајњем циљу, то доводи и до тога да се не активира гломазан и скуп правосудни државни апарат (нпр. високи трошкови браниоца по службеној дужности у малолетничком поступку), у ситуацијама када јавни тужилац, односно судија за малолетнике процени да то не би било оправдано, а што ће бити могуће у великом броју случајева, имајући у виду да је на основу великог броја истраживања утврђено да малолетници врше лакша кривична дела, тзв. багателни криминалитет, што би било остварење принципа економичности. С друге стране, принцип легитимитета полази од начела да кривична процедура и кривичне санкције треба да буду *ultima ratio*, односно да им не треба прибегавати ако се очекивани криминално-политички циљеви могу остварити изван репресивног система редовне кривичне процедуре и примене кривичних санкција.

---

³⁷ Модел који се састоји у избегавању судског процесуирања без примене додатних мера према малолетном делинквенту, у литератури се означава као модел једноставне диверзије. Насупрот њему стоји модел сложене диверзије (диверзија са интервенцијом), који подразумева могућност непокретања односно обустављања кривичног поступка у замену за извршење једне или више диверзионих мера.

5.5. Значај и оправданост примене васпитних налога

Иако на први поглед изгледа да се васпитним налозима само заобилази покретање судског система, и на тај начин растерећује домаће правосуђе, а самим тим и остварује принцип економичности, можемо уочити да је значај ових мера далеко већи. Наиме, применом васпитних налога утиче се на малолетника да промени свој начин живота, своје навике, прихвати обавезе које су у складу са његовим узрастом, и нарочито значајно, да прихвати одговорност за своје криминално понашање. Дакле, суштина јесте да се поред отклањања последица кривичног дела пружа помоћ малолетнику на конкретан и организован начин, што доприноси једној темељнијој промени личности малолетника у позитивном смислу, јачању његове личности, изградњи система вредности, а притом се све то постиже уз одсуство стигматизације коју са собом носи вођење кривичног поступка, па чак и у случајевима изрицања најблажих кривичних санкција за малолетнике. На тај начин утиче се на формирање једне друштвено одговорне личности, која добија руку подршке од друштва како би превазишла индивидуалне проблеме који су деловали и довели до криминогеног понашања.

При томе, не треба заборавити и на улогу који добијају социјалне службе, а чији је задатак да допринесу бољем упознавању личности учиниоца кривичног дела и његовог социјалног статуса, а самим тим и помогну при избору мере, којом ће се у потпуности остварити општа али појединачна сврха изрицања васпитних налога. Затим, у самом процесу активну улогу има и породица малолетника, односно његов старатељ. Све ово указује на то да се на криминалитет малолетника не гледа као на проблем који се тиче само њега, већ је то проблем за који је заинтересовано и само друштво, из ког разлога се и оно јавља као учесник процеса у „преваспитању“ малолетника, односно у процесу уклањања последица насталих његовим криминалним понашањем и утицања на малолетника да се убудуће не понови такво понашање.

Поред погодности које пружају ове мере за самог малолетника деликвента, оне штите и интересе жртве. Наиме, васпитним налозима треба прибећи у свим случајевима када је са становишта интереса жртве то целисходније од изрицања појединих васпитних мера, нарочито, посебно од изрицања судског укора.

5.6. Проблеми у примени васпитних налога

Иако су васпитни налози присутни у нашем малолетничком кривичноправном систему већ деценију и по, још увек не постоји одговарајући подзаконски акт којим би се уредила њихова примена и на тај начин решила питања која су остала проблематична.

Тако, код примене васпитног налога - поравнање са оштећеним како би се накнадном штете, извињењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично, штетне последице дела, у пракси се овај институт своди или на вербално извињење оштећеном или на накнаду штете где терет последица подноси родитељ малолетника који је учинио кривично дело, чиме се обезвређује у потпуности сврха овог васпитног налога (Ковачевић, 2015). Стога су дате одређене препоруке за измену овог налога тако да он обухвата упућивање на посредовање између жртве и учиниоца, и то без прецизирања могућих исхода у законским одредбама.

Када је у питању изрицање мере – редован одлазак у школу, недостатак овог налога огледа се у одсуству постојања контроле постизања успеха од стране малолетника. Наиме, само физичко присуство на часовима, доноси велике бенефите малолетнику, пре свега у стварању радних навика малолетника, смањењу временског простора за доколицу, изолације из криминогене средине, надзор од стране педагога и психолога док борави у школи итд. Међутим, оно што се замера овој мери јесте чињеница да малолетник може лако испоштовати обавезу присуства на часовима, односно одласка у школу, али поставља се питање продуктивности и образовања. Дакле, поред контроле присутности, неопходно је спроводити и контролу постизања одређеног успеха, како би ова мера потпуније остварила свој циљ утицања на јачање и развој малолетника. У погледу другог аспекта ове мере – обавезан одлазак на посао, по мишљењу неких аутора (Гаврић, 2012), исту треба модификовати на тај начин што би требало предвидети обавезу државе да малолетнику обезбеди привремени посао – док траје мера, како би утицао на малолетника да развије одговорност о радним обавезама, о стицању сопствене зараде и на тај начин га мотивише да након престанка мере настави да ради, односно да себи нађе одговарајући посао, како би обезбедио приходе за сопствене потребе. Ова идеја заснована је на чињеници да је стопа незапослености у нашој земљи прилично велика, те да би обезбеђивање посла малолетнику, као начин скретања вођења кривичног поступка, заправо представљало

велику привилегију за малолетника, из ког разлога аутор сматра да малолетнику само треба помоћи са привременим проналаском посла, који ће трајати док траје и изречени налог.

Следећа мера – укључивање у рад хуманитарних организација или у послове локалног, социјалног или еколошког садржаја носи са собом проблем у сфери извршења. Наиме, недостатак се огледа у томе што установе којима је поверено извршавање ове мере, не поседују ефикасан систем контроле извршења овог васпитног налога, што може довести до заобилажења обавеза од стране малолетника, односно изигравања њиховог извршења.

На крају, у вези са последња два налога – подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или дрога и укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту (оба медицинског карактера), с обзиром да у Србији здравствене установе не примају пацијенте млађе од 16 година, а осим тога дневни третман одвикавања може да се реализује само уз двомесечно присуство родитеља који, уколико је у радном односу може имати озбиљан проблем око изостанка са посла у том периоду (у смислу евентуалног отказа). У дневним болницама учешће родитеља или старатеља је обавезно у смислу да буду присутни приликом терапије која се спроводи над малолетником и они се третирају као копацијенти и лица са којима је неопходна сарадња у току трајања терапије. Такође, уколико пацијент у току терапије, односно третмана покаже било какво агресивно или антисоцијално понашање, аутоматски се искључује терапије и поред одлуке органа поступка. (Т. Бугарски, 2015:100)

Наиме, поред наведених, индивидуализован је и проблем недовољно јасног одређивања улоге социјалних органа у примени васпитних налога. Пре свега, мисли се на недовољно коришћење знања центара за социјални рад у изрицању васпитних налога, као и то да судови врло често нејасно опредељују на који начин ће центри за социјални рад примењивати васпитне налоге. (Сатарих, Н. Обрадовић, Д, 2011: 56-57)

Такође, проблеми финансијске природе доводе до ограничене примене васпитних налога. У недостатку финансијских средстава, као последица јавља се заобилажење изрицања таквих налога. Због тога се дешава да се примењују васпитни налози за које

постоје услови, а не они који су у конкретном случају целисходни за малолетника (Николић, 2015).

Додатно, постоји мишљење да је потребно разматрати актуелни објективни услов примене васпитних налога (дело за које је прописана новчана казна и казна затвора до пет година). С обзиром на то да се малолетници веома често јављају као извршиоци ситуационих кривичних дела, пре свега имовинских кривичних дела (пр. тешка крађа из чл. 204 ст. 1 КЗ, за које је запређена казна затвора до осам година), законска немогућност изрицања васпитних налога у случајевима када постоји изузетно низак степен кривице, незнатност штетних последица и испољено стварно кајање, није баш најправичније решење с обзиром да је оно могуће код кривичних дела³⁸ чије су штетне последице, у виду телесног повређивања и имовинске штете знатно већих размера (Гаврић, 2012). Ипак, треба напоменути да се иде у правцу решавања овог „проблема“, имајући у виду да су новим Нацртом закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и заштити малолетних лица у кривичном поступку прихваћени предлози за подизање границе објективног услова, те ће васпитни налози моћи да се примене за кривично дело за које је прописана новчана казна или казна затвора до осам година.

---

³⁸ Пример: кривично дело угрожавања јавног саобраћаја из чл. 289 КЗ и кривично дело насилничко понашање из чл. 344 КЗ

VI СТАТИСТИЧКИ ПОДАЦИ: ПРИМЕНА ВАСПИТНИХ НАЛОГА У ПРАКСИ У РЕПУБЛИЦИ СРБИЈИ

Податке о примени васпитних налога можемо наћи у свеукупним извештајима Центара за социјални рад презентованим у Годишњим извештајима Републичког Завода за социјалну заштиту за Србију (скр. РЗСЗ), као и у Саопштењима Републичког завода за статистику (скр. РЗС).

Предмет истраживања представља анализа примене васпитних налога према малолетницима на територији Републике Србије у периоду од пет година (од 1. јануара 2015. године до 31. децембра 2019. године).

Општи циљ истраживања јесте да се кроз анализу постојећих евиденција о примени васпитних налога, утврди учесталост примене васпитних налога. Специфични циљеви проистичу из општег циља и везани су за примену сваког појединачног налога, а који подаци ће нам указати које је то налоге пракса најбоље прихватила.

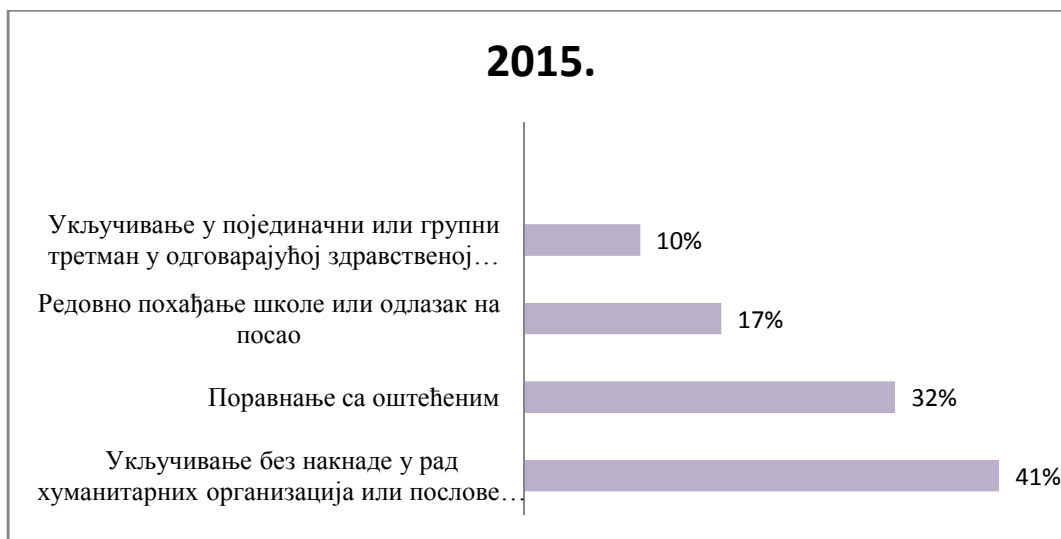
Претпоставка од које истраживање полази, а на основу досадашњег искуства и до сада реализованих истраживања у овој области је да се васпитни налози, као мере ресторативног карактера, не примењују у довољној мери. Разлози за то су делимично објективне природе - недостаци подзаконских аката, непостојање довољних ресурса у локалној средини за њихово спровођење, недовољно добра комуникација са органима социјалне заштите, као и делимично у субјективне природе – и даље недовољна спремност правосуђа, обзиром на то да је реч о релативно новим мерама (мере које нису постојале до доношења Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица).

У погледу података који се могу наћи у свеукупним извештајима Центара за социјални рад, презентованим у Годишњим извештајима Републичког Завода за социјалну заштиту за Србију, у раду су презентовани званични подаци почев од 2015. до 2019. године. Међутим, у поменутој бази података, нису за сваку годину на исти начин приказивани подаци, већ је за поједине године приказан само укупан број изречених васпитних налога, за друге укупан број и проценат према врсти изречених налога, док је код неких година приказан укупан број примењених васпитних налога, као и број за сваку појединачну врсту изреченог налога. Безобзира на различито евидентирање, можемо

створити слику о учесталости примене васпитних налога, те и о врсти најчешће примњениваних васпитних налога.

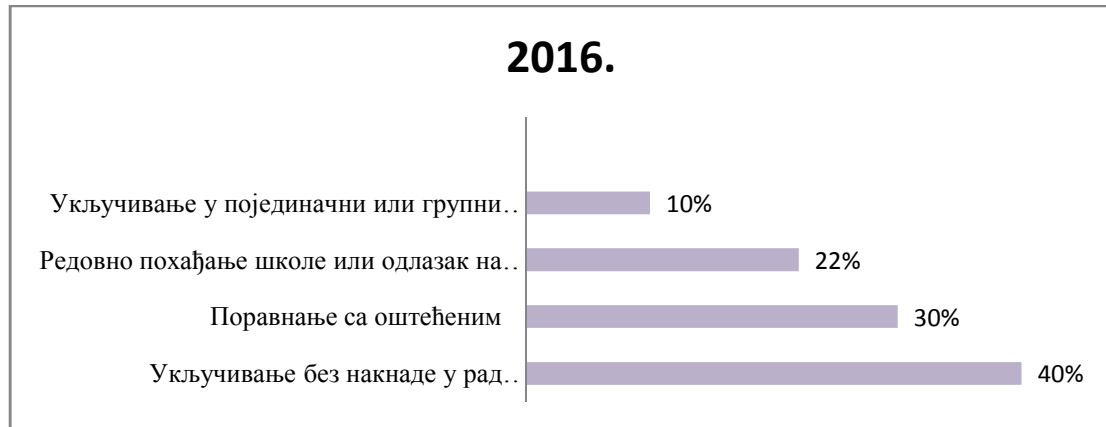
1) Подаци из 2015. године, указују да је примењено укупно 773 васпитна налога, од којих 41% чини укључивање у хуманитарни рад, 32% чини поравнање са оштећеним и 17% редовно похађање школе, односно редован одлазак на посао. Преостала два васпитна налога (укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или дрога), изречена су и далеко мањем броју случајева, а што је директно условљено тешкоћама у реализацији ова два васпитна налога, а не реалном мањом потребом малолетника за овом врстом налога. (График бр. 1)

График бр. 1 – Приказ примене васпитних налога у 2015. години, према подацима из РЗСЗ.

2) Подаци из 2016. године, указују да је примењено укупно 1034 васпитна налога, од којих 40% чини укључивање у хуманитарни рад, 30% чини поравнање са оштећеним и 22% редовно похађање школе, односно редован одлазак на посао. Преостала два васпитна налога, изречена су и далеко мањем броју случајева из претходно наведених разлога. (График бр. 2)

График бр. 2 – Приказ примене васпитних налога у 2016. години, према подацима из РЗСЗ.

3) За 2017. годину у бази података РЗСЗ не налазе се подаци о врсти примењених васпитних налога, већ само број примењених васпитних налога, а то је 886.

4) Подаци из 2018. године, дају нам потпунију информацију с обзиром на то да су поред броја и врсте примењених васпитних налога, на располагању и подаци према полу малолетника према коме је изречен васпитни налог. Те од укупног броја примењених налога, 38% чини укључивање у хуманитарни рад, по 25% чини поравнање са оштећеним и редовно похађање школе, односно редован одлазак на посао. Затим, налог укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту примењен заступљен је са 10%, и као најслабије примењиван, са 2% јесте подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохола или опојних дрога. (Табела бр.1, График бр.3)

Табела бр. 1 – Приказ примене васпитних налога у 2018. години, према подацима из РЗСЗ

Васпитни налог	Дечаци	Девојчице	Укупно
1. Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја	252	30	282
2. Поравнање са оштећеним	169	22	191
3. Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао	144	41	185
4. Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту	56	18	74
5. Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	12	0	12

График бр. 3 – Приказ примене васпитних налога у 2018. години, према подацима из РЗСЗ.

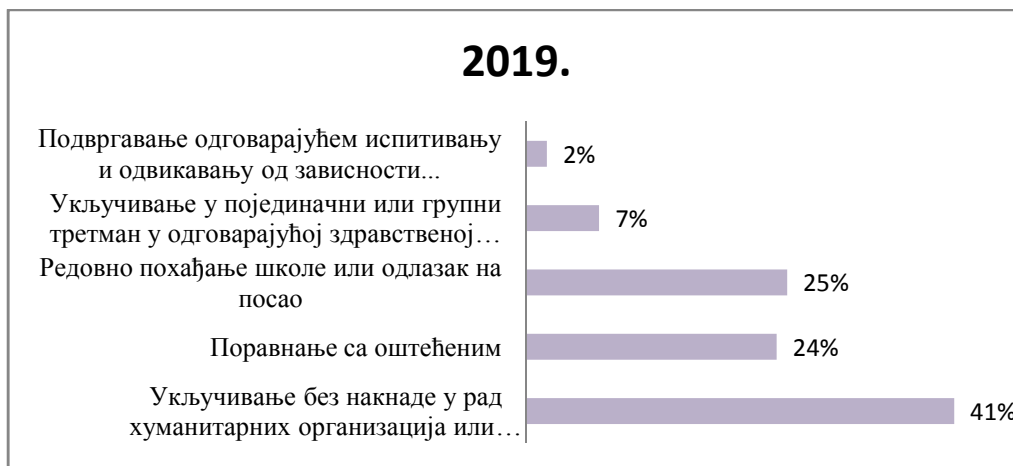

Такође, и за 2019. годину имамо детаљнију обраду података. Од укупног броја примењених налога, 41% чини укључивање у хуманитарни рад, 24% чини поравнање са оштећеним, а 25% редовно похађање школе, односно редован одлазак на посао. Затим, налог укључивања у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту примењен заступљен је са 7%, и као најслабије примјењиван са 2% јесте подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохола или опојних дрога. (Табела бр. 2, График бр. 4)

График бр. 4 – Приказ примене васпитних налога у 2019. години, према подацима из РЗСЗ.

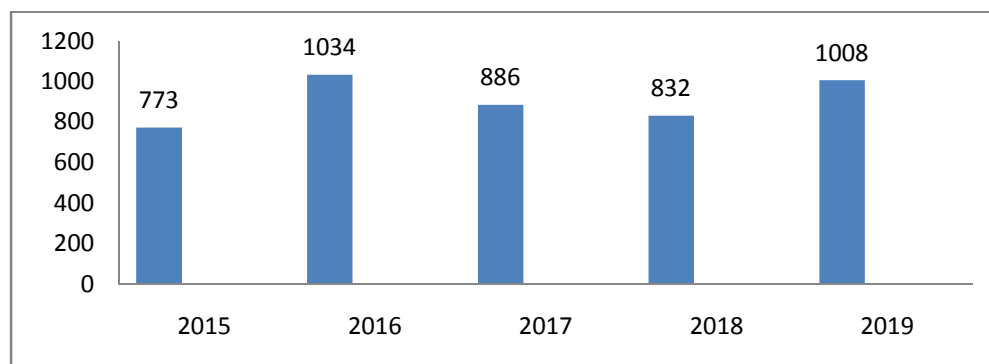
Васпитни налог	Дечаци	Девојчице	Укупно
1. Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја	324	55	379
2. Поравнање са оштећеним	193	32	225
3. Редовно похађање школе или редовно одлажење на посао	189	39	228
4. Укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту	54	12	66
5. Подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога	12	1	13

График бр. 4 – Приказ примене васпитних налога у 2019. години, према подацима из РЗСЗ.

На основу изложених података, можемо сачинити и график укупно изречених васпитних налога према евиденцији ЦСР, 2015-2019. године (График бр.5)

График бр.5 – Приказ примене васпитних налога у периоду 2015- 2019. године, према подацима из РЗСЗ.

Дакле, можемо утврдити да управо они васпитни налози који су у раду препознати као васпитни налози ресторативног карактера, заправо се и најчешће примењују у пракси, што нас води од закључка да се је наш кривичноправни систем поставио добро темеље за њену примену. Ипак, ови подаци не указују на постепено повећање примене васпитних налога, већ је задњих пет година држи иоле стабилан број примене васпитних налога.

Поред наведених статистичких података, треба истаћи и другу врсту званичних података о примењивању васпитних налога од стране правосудних органа, а које је могуће је наћи у Саопштењима Републичког завода за статистику. Тим подацима додати си и

подаци о броју малолетника према којима су примењени вапитни налози за сваку годину, а који су доступни у Саопштењима³⁹ РЗС за сваку од година.

Такође, у Билтенима за 2015., 2016., 2017. и 2018. годину, издатих од стране Републичког завода за статистику, налазе се подаци и о врсти примењених васпитних налога према малолетницима, а који се налазе у следећим табелама (табела бр. 3, табела бр. 4, табела бр. 5, табела бр. 6.)

Табела бр. 3. – Примена васпитних налога у 2015. години, према подацима из РЗС.

2015.	Укупан број малолетника са изреченим васпитним налогом	Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација..	Поравнање са оштећеним	Редовно похађање школе ...	Укључивање у појединачни или групни третман...	Подвргавање одговарајућем испитивању...
Кривичне пријаве	246	79	162	6	/	/
3355						
Оптужења	78	11	53	11	1	10
2535						
Укупно	324	90	215	17	1	10

Из наведене табеле, можемо закључити да је према укупно 324 малолетника примењен васпитни налог у 2015. години. Од укупног броја кривичних пријава (3355), у конкретној години, према 246 малолетника примењен је васпитни налог, од којих је према 79 малолетника примењен васпитни налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, према 162 малолетника примењен васпитни налог поравнање са оштећеним и према 6 малолетника примењен васпитни налог редовно похађање школе. У погледу укупног броја оптужења (2535), за исту годину, према 78 малолетника примењени су васпитни налози, од којих је 11 малолетника са примењеним васпитним налогом укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, 53 малолетника са примењеним васпитним налогом поравнање са оштећеним и 11 малолетника са

³⁹ Саопштења Републичког завода за статистику број 194 • год. LXX, 15.07.2020. број 191 год, LXIX, 16.07.2019. године број 192 - год. LXVIII, 16.07.2018. број 193 - год. LXVII, 14.07.2017.год и број 188 - год. LXVI, 15.07.2016 статистика правосуђа – Малолетни учиниоци кривичних дела, 2019. година.

примењеним васпитним налогом редовно похађање школе или одлазак на посао. Васпитни налог укључивање у појединачни или групни третман примењен је само према 1. малолетнику, док васпитни налог подвргавање одговарајућем испитивању према 10 малолетника. Коначно, од укупно 324 малолетника према којима су примењени васпитни налози, можемо утврдити да је највећем броју малолетника изречен васпитни налог поравнање са оштећеним (216), затим налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација (90), редовно похађање школе или одлазак на посао (17), подвргавање одговарајућем испитивању (10) и укључивање у појединачни или групни третман (1).

Табела бр. 4. – Примена васпитних налога у 2016. години

2016.	Укупан број малолетника са изреченим васпитним налогом	Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација..	Поравнање са оштећеним	Редовно похађање школе ...	Укључивање у појединачни или групни третман...	Подвргавање одговарајућем испитивању...
Кривичне пријаве	241	103	128	13	/	/
3643						
Оптужења	63	7	39	15	10	/
2505						
Укупно	304	110	167	28	10	/

Из наведене табеле, можемо закључити да је према укупно 304 малолетника примењен васпитни налог у 2016. години. Од укупног броја кривичних пријава (3643), у конкретној години, према 241 малолетника примењен је васпитни налог, од којих је према 103 малолетника примењен васпитни налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, према 128 малолетника примењен васпитни налог поравнање са оштећеним и према 13 малолетника примењен васпитни налог редовно похађање школе или одлазак на посао. У погледу укупног броја оптужења (2505), за исту годину, према 63 малолетника примењени су васпитни налози, од којих је 7 малолетника са примењеним васпитним налогом укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, 39 малолетника са примењеним васпитним налогом поравнање са оштећеним, 15 малолетника са примењеним васпитним налогом редовно похађање школе. Васпитни налог укључивање у

појединачни или групни третман примењен је према 10 малолетника, док васпитни налог подвргавање одговарајућем испитивању није примењиван. Коначно, од укупно 304 малолетника према којима су примењени васпитни налози, можемо утврдити да је највећем броју малолетника изречен васпитни налог поравнање са оштећеним (167), затим налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација (110), редовно похађање школе или одлазак на посао (28) и укључивање у појединачни или групни третман (10).

Табела бр. 5. – Примена васпитних налога у 2017. години

2017.	Укупан број малолетника са изреченим васпитним налогом	Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација..	Поравнање са оштећеним	Редовно похађање школе ...	Укључивање у појединачни или групни третман...	Подвргавање одговарајућем испитивању...
Кривичне пријаве	330	112	185	42	/	/
3465						
Оптужења	68	8	31	12	22	/
1992						
Укупно	398	120	216	54	22	/

Из наведене табеле, можемо закључити да је према укупно 398 малолетника примењен васпитни налог у 2017. години. Од укупног броја кривичних пријава (3465), у конкретној години, према 330 малолетника примењен је васпитни налог, од којих је према 112 малолетника примењен васпитни налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, према 185 малолетника примењен васпитни налог поравнање са оштећеним и према 42 малолетника примењен васпитни налог редовно похађање школе или одлазак на посао. У погледу укупног броја оптужења (1992), за исту годину, према 68 малолетника примењени су васпитни налози, од којих је 8 малолетника са примењеним васпитним налогом укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, 31 малолетник са примењеним васпитним налогом поравнање са оштећеним, 12 малолетника са примењеним васпитним налогом редовно похађање школе. Васпитни налог укључивање у појединачни или групни третман примењен је према 22 малолетника, док васпитни налог

подвргавање одговарајућем испитивању није примењиван. Коначно, од укупно 398 малолетника према којима су примењени васпитни налози, можемо утврдити да је највећем броју малолетника изречен васпитни налог поравнање са оштећеним (216), затим налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација (120), редовно похађање школе или одлазак на посао (54) и укључивање у појединачни или групни третман (22).

Табела бр. 6. – Примена васпитних налога у 2018. години

2018.	Укупан број малолетника са изреченим васпитним налогом	Укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација..	Поравнање са оштећеним	Редовно похађање школе ...	Укључивање у појединачни или групни третман...	Подвргавање одговарајућем испитивању...
Кривичне пријаве	230	89	129	14	/	/
2477						
Оптужења	59	7	24	22	7	/
1849						
Укупно	289	96	153	36	7	/

Из наведене табеле, можемо закључити да је према укупно 289 малолетника примењен васпитни налог у 2018. години. Од укупног броја кривичних пријава (2477), у конкретној години, према 230 малолетника примењен је васпитни налог, од којих је према 89 малолетника примењен васпитни налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, према 129 малолетника примењен васпитни налог поравнање са оштећеним и према 14 малолетника примењен васпитни налог редовно похађање школе или одлазак на посао. У погледу укупног броја оптужења (1849), за исту годину, према 59 малолетника примењени су васпитни налози, од којих је 7 малолетника са примењеним васпитним налогом укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, 24 малолетника са примењеним васпитним налогом поравнање са оштећеним, 22 малолетника са примењеним васпитним налогом редовно похађање школе. Васпитни налог укључивање у

појединачни или групни третман примењен је према 7 малолетника, док васпитни налог подвргавање одговарајућем испитивању није примењиван. Коначно, од укупно 289 малолетника према којима су примењени васпитни налози, можемо утврдити да је највећем броју малолетника изречен васпитни налог поравнање са оштећеним (153), затим налог укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација (96), редовно похађање школе или одлазак на посао (36) и укључивање у појединачни или групни третман (7).

У Саопштењу⁴⁰ за 2019. годину садржани су подаци о кривичним пријавама, оптужењима и изреченим кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела (табела бр. 7), за сваку од година које су биле предмет овог истраживања и исти су приказани у табели.

Табела бр. 7. – изречени васпитни налози у односу на годишњи број кривичних пријава и оптужења у периоду од 2015-2019. године, према подацима РЗС.

	Кривичне пријаве	Оптужења	Изречене кривичне санкције	Изречени васпитни налози ⁴¹
2015.	3355	2535	1926	246+78 = 324
2016.	3643	2505	2032	241+63 = 304
2017.	3465	1922	1633	330+68 = 398
2018.	2744	1849	1548	230+59 = 289
2019.	2903	2002	1675	244+33 = 277

Анализом података из сачињених табела можемо закључити да се на основу података које достављају органи правосуђа Републичком заводу за статистику може утврдити да је највећи број примењених налога поравнање са оштећеним, затим укључивање, без накнаде, у рад хуманитарних организација, те на трећем месту редовно похађање школе или редован одлазак на посао. Преостала два васпитна налога, које може изрећи једино судија за малолетника примењивани су минимално.

Дакле, упоређивањем података правосуђа и центара за социјални рад на основу званичних извештаја Републичког Завода за статистику и Републичког Завода за

⁴⁰ Саопштење Републичког завода за статистику број 194 • год. LXX, 15.07.2020., статистика правосуђа – Малолетни учиниоци кривичних дела, 2019. година.

⁴¹ Васпитни налози изречени од стране јавног тужиоца за малолетнике и судије за малолетнике.

социјалну заштиту, можемо закључити да постоји велика разлика у подацима које нам пружају ова два сектора. И док је према Републичком заводу за социјалну заштиту најчешће примењиван васпитни налог укључивање у рад хуманитарних организација, према Републичком заводу за статистику је то поравнање са оштећеним. Разлог различитих података који су нам доступни налази се у различитом начину вођења статистике. Наиме, одступање у оволикој мери делимично можемо приписати чињеници да правосуђе евидентира број малолетника према којима су примењени васпитни налози од стране судије за малолетника и јавног тужиоца за малолетника. С друге стране, социјални сектор евидентира укупан број васпитних налога који су примењени, али не и број малолетника. Поред овог фактора који доприноси да нам евиденције пружају различите податке, утичу и други фактори које је свакако потребно расветлити у будућности радећи на хармонизацији прикупљања података.

Ипак, на основу изложеног, можемо доћи до закључка да су васпитни налози добро прихваћени у нашем систему. Иако, број примене није на завидном нивоу, свакако, имајући у виду да се ради о релативно новим мерама, које су још увек у фази утврђивања њихових предности и недостатака, број малолетника према којима су примењени (подаци из правосуђа) у односу на број кривичних пријава, односно оптужења, свакако није занемарљив. Такође, у пракси су се искристалисали углавном позитивни ставови у вези са ефектима који се остварују на малолетнике применом ових мера. Оно што је несумњиво потребно, јесте њихово даље регулација, стварање услова за њихову потпунију примену, отклањање постојећих недостатака и свакако успостављање јединствене и прецизне евиденције, која ће омогућити да имамо праву слику о њиховој примени.

VII ЗАКЉУЧАК

Развој савременог концепта ресторативне правде у области малолетничког права представља још један корак напред за наш малолетнички кривичноправни систем, али и за само друштво.

Како је закључио Roche, ресторативна правда је “удахнула нови живот у стари концепт неформалне правде [...] обезбеђујући слоган на који се ослањају и теоријску основу за неформалне праксе у бројним државама широм света (Roche, 2003: 1)

Имајући у виду да је малолетничка делинквенција саставни део сваког друштва од настанка па до данас, важно је стално радити на постојећим друштвеним и кривичноправним мерама, пронаћи нове и ефикасније мере како би дошло до њеног смањивања, имајући у виду да су малолетници, заправо огледало будућег друштва.

Захваљујући концепту ресторативне правде, поново се ради на промовисању друштвених вредности кроз пружање подршке жртви и њеном излечењу, као и самом учиниоцу кроз омогућавање његовог поновног укључивања у друштвену заједницу, чиме се он „усмерава“ на неке нове животне стазе, удаљене од криминалитета. Уз помоћ овог концепта, избегава се стигматизација малолетника коју са собом носи класични ретрибутивни систем, те је малолетнику пружена шанса да почне испочетка без икаквих терета из прошлости.

Иако је усвајањем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица започета реформа малолетничког кривичног права наше земље у правцу увођења ресторативних одредби, јасно је да још увек треба радити на преиспитивању појединих законских решења, њиховој допуни и правилном спровођењу у пракси.

Оно што можемо закључити јесте да је темељ ресторативној правди постављен, оличен је пре свега кроз примену васпитних налога и посебних обавеза. Међутим, у пракси и даље постоје бројни проблеми, углавном везани за непотпуну регулативу, спровођење неких мера у пракси, сарадњу са органима социјалне заштите и приказивању јединствене и тачне статистике. Зато, сврха овог рада, поред његовог теоријског значаја била је и да укаже на постојеће проблеме и потребу њиховог решавања.

С обзиром на то да ресторативна правда предствља релативно нову појаву, примећује се да још увек није достигла „врхунац своје славе“, међутим, све више се

сагледавају бројне предности које оне пружа у погледу решавања спорова, као и благодети које пружа учесницима поступка, нарочито у области малолетничког правосуђа, те је несумњиво да има велику перспективу за свој даљи развој и унапређење у будућности.

ЛИТЕРАТУРА:

Авдић С. (2017) Казна као криминалнополитичка мера у сузбијању малолетничке делинквенције – докторска дисертација, Правни факултет Ниш, Универзитет у Нишу, стр.109-110

Бојић Б. Влајнић С., (2016) Значај и примена алтернативних санкција према малолетницима, Правни факултет за привреду и правосуђе Нови Сад, прегледни рад, стр. 422

Braithwaite, J. (2002) „In search of restorative jurisprudence“, u: u: Walgrave, L. (ur.) Restorative Justice and the Law. Devon: Willan Publishing: str. 163-165.

Бугарски Т. (2010) Васпитни налози као диверзиони модел поступања и њихова примена у пракси Вишег јавног тужилаштва и Вишег суда у Новом Саду, Зборник радова Правног факултета, Нови Сад, 49(1), 89-116. 2. Центар за социјано-превентивне активности GRiG

Cavanagh, T. Adopting New Values for the Courts: What is Restorative Justice? The Court Manager,

Ћопић С. (2015), Ресторативна правда и кривичноправни систем: теорија, законодавство и пракса, Институт за криминошка и социолошка истраживања, Београд.

Ћопић С. (2010) „Ресторативна правда и кривичноправни систем“, докторска дисертација, Правни факултет Ниш, Универзитет у Нишу.

Ћопић С., (2007). Појам и основни принципи ресторативне правде”, Београд, Темида бр. 1, стр. 25-35.

Daly, K. (2003) “Restorative Justice: the Real Story”, u: McLaughlin, E., Fergusson, R., Hughes, G., Westmarland, L. (ur.) Restorative Justice Critical Issues, London, Thousand Oaks, New Delhi: Sage Publications: str. 196.

Димовски Д., Мирић Ф. (2016). Политика сузбијања малолетничке делинквенције као детерминанта друштвеног развоја (научни чланак), стр. 11

Ђурђић В, (2014) Кривично процесно право, Општи део, стр. 69

Friday, P. (2003) “Restorative Justice: The Impact on Crime”, rad prezentovan na XI Međunarodnom viktimološkom simpozijumu, 13.-18. jul 2003. godine, Stellenbosch, South Africa.

Гаврић А., (2012), Изрицање и примена васпитних налогаа, У.И. Стевановић (Ур), Малолетничко правосуђе у Републици Србији (стр. 161-171),Београд, Центар за права детета

Јашовић, Ж. (2001). Криминологија малолетничке делинквенције, Београд: Научна књига.

- Johnstone, G., Van Ness, D. W. (2007) "The meaning of restorative justice", u: Johnstone, G., Van Ness, D. W. (ur.) Handbook of Restorative Justice. Devon: Willan Publisher: str. 5-23
- Јовашевић, Д. (2008). Положај малолетника у новом кривичном праву Републике Србије. Сплит: Правни факултет у Сплиту. бр. 3.
- Кнежевић, С. (2010). Васпитни налози као вид диверзионог реаговања на малолетничку делинквенцију, Бања Лука: Удружење правника Републике Српске.
- Кнежевић Саша, Малолетничко кривично право, Ниш, 2010, Центар за публикације Правног факултета у Нишу;
- Костић М, Димовски Д. (2015) Ресторативна правда у законодавству Републике Србије, прегледни научни рад стр. 223
- Костић М., Димовски Д. (2014) Пенална антропологија: од ретрибутивне ка ресторативној правди, стр. 7, Гласник антрополошког друштва, 2014, бр 49, стр.19-27
- Костић М. (2007) „Успостављање стандарда за ресторативну правду“ Београд: Темида бр. 1, стр. 5-14.
- Ковачевић М. - Диверзиони концепт поступања према малолетним учиниоцима кривичних дела - општа разматрања и осврт на Србију, Правни записи , 110-125.
- Marshall, T. (1998) "Restorative justice: an overview", Center for Restorative Justice and Peacemaking, University of Minnesota, and Restorative Justice Consortium, UK.
- Николић З. (2006) - Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела – стварне или привидне промене шест месеци после, Зборник радова, Ново кривично законодавство: дилеме и проблеми у теорији и пракси, Београд.
- Петровић А. (2011) Мере алтернативног карактера у нашем малолетничком кривичном праву – васпитни налози и посебне обавезе (научни рад)
- Радуловић Љ., (2006) Васпитни налози – алтернатива санкцијама за малолетнике, Пројекат 2006, стр.221
- Roche, D. (2003) Accountability in Restorative Justice. Oxford: Oxford University Press
- Сатарић, Н. Обрадовић, Д, 2011: 56-57) Анализа пракси примене васпитних налога и посебних обавеза у Србији, Пројекат: Мапирање ресурса у локалним заједницама за реализацију васпитних налога/посебних обавеза, Београд
- Савић С., (2007) Ресторативна правда и Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица из перспективе судске праксе , Ресторативна правда и права жртава, Темида, 2007, стр. 47
- Sawin, J.L., Zehr, H. (2007) „The ideas of engagement and empowerment“, u: Johnstone, G., Van Ness, D. W. (ur.) Handbook of Restorative Justice. Devon: Willan Publisher: str. 41-58.

Tulumović M., (2014), Restorativna Pravda uz osvrt na međunarodnu regulativnu I primjenu u maloljetničkom zakonodavstvu.

Van Ness, D.W., Heetderks Strong, K. (2002) Restoring Justice. Cincinnati, OH: Anderson Publishing Co.

Вучковић-Јанковић Ј (2012) - Примена васпитних налога у тужилачкој пракси, Дани малолетничког правосуђа, друга годишња конференција, Центар за права детета, 2012, стр 156-157

Zehr, H. (2002) The Little Book of Restorative Justice. Good Books, Intercourse, PA, USA.

Закони и подзаконски акти:

Kazenski zakonik („Uredni list RS“, št. 55/08)

Kazenski zakonik („Uredni list RS“, broj 63/94, 70/94, 23/99, 40/04, 95/04)

Кривични закон Босне и Херцеговине („Сг БИХ“, бр. 37, од 22. новембра 2003. године, измене и допуне : 54/04, 61/04, 30/05)

Правилник о извршењу васпитних мера посебних обавеза („Сл. гласник РС“, бр. 94/2006)

Закон о судовима за младеж Републике Хрватске (NN 84/11, 143/12, 148/13, 56/15, 126/19)

Закон за правда за децата („Службен весник на Република Македонија“, бр. 148/2013)

Закон за малолетничка правда („Службен весник на Република Македонија“, бр. 87)

Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Републике Српске („Службени гласник Републике Српске“, број 13/10, 61/13 и 68/20),

Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Брчко Дистрикта Босне и Херцеговине („Службени гласник БД“, број 44/2011)

Закон о заштити и поступању са децом и малолетницима у кривичном поступку Федерације Босне и Херцеговине („Службене новине Федерације БиХ, број 7/14)

Закон о поступању према малолетницима у кривичном поступку („Сл. Лист Црне Горе“ бр.64)

Законик о кривичном поступку – Сл. Гласник РС бр. 72/2011, 101/2011, 121/2012, 32/2013, 45/2013, 55/2014 и 35/2019.

Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица („Сл.гласник“ бр. 85/2005) – скр. Закон о малолетницима

САЖЕТАК И КЉУЧНЕ РЕЧИ

Малолетничка делинквенција издваја се као посебна категорија у оквиру општег криминалитета због специфичности везаних за биолошке, психосоцијалне, криминално-политичке карактеристике малолетника.

Развој концепта ресторативне правде једно је од важнијих достигнућа у кривичноправном систему, која се у свету показала као нарочито добар одговор на малолетничку делинквенцију, те све више заокупља пажњу теоретичара и практичара.

Доношењем Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица (Закона о малолетницима), наше малолетничко правосуђе добија један нови изглед, окарактерисан већим бројем одредаба које почивају на идеји ресторативне правде. Увођењем овог концепта у малолетничко правосуђе успоставља се један нови систем, који за циљ има да кроз промовисање друштвених вредности и пружање подршке жртви и њеном опоравку, као и самом малолетном учиниоцу кривичног дела, омогући њихову поновну реинтеграцију у друштвену заједницу. Уз помоћ овог концепта, избегава се стигматизација малолетника коју са собом носи класични ретрибутивни систем.

Циљ рада јесте да се утврди да ли је концепт ресторативне правде прихваћен од стране нашег законодавца у малолетничком кривичном законодавству, путем којих одредби и да ли је наш систем и омогућио успешну примену истих.

У раду је најпре изложена основа концепта ресторативне правде, кроз њено дефинисање, излагање основних принципа, карактеристика и вредности, са посебним освртом на предности које она пружа у области примене према малолетним учиниоцима кривичних дела, као поља где се и највише и најефикасније примењује. Сагледане су законске могућности за примену одредаба ресторативног карактера према малолетницима у земљама бивше Југославије, а затим, указано је на примену ресторативне правде у нашем кривичноправном систему, при чему је посебно обрађена примена овог концепта у малолетничком систему. Посебна пажња посвећена је васпитним налозима у Републици Србији, као мерама *sui generis*, које су прошириле поље примене ресторативне правде у нашој земљи. Детаљно је изнета законска регулатива ових мера као и проблематика која

их прати у примени. На крају рада, унето је емпиријско истраживање, чији је предмет био примена васпитних налога у Републици Србији у периоду 2015 - 2019. године.

Користећи све расположиве научно-истраживачке методе, који се иначе користе у проучавању правних појмова и института, дошли смо до закључка да је концепт ресторативне правде прихваћен у наш малолетнички кривични систем, с обзиром на богату законску регулативу, те емпиријско истраживање, које нам је указало да су васпитни налози не тако ретко примењивани у пракси. Такође, закључак је аутора да простор за њихову ширу примену и те како постоји, имајући у виду да је досадашња пракса показала да остварују позитивне ефекте на малолетнике, те да даље унапређивање система инспирисаног ресторативним принципима, свакако треба почети од отклањања свих проблема који су се временом искристалисали као такви, те радити на даљем проширивању примене овог концепта.

Кључне речи: ресторативна правда, малолетници, васпитни налози

SUMMARY AND KEY WORDS

Implementation of restorative justice towards juvenile delinquents

Juvenile delinquency sets itself apart as a distinct category of general crime because of specific biological and psychosocial characteristics of minors.

Development of the concept of restorative justice is one of the more important accomplishments of the criminal justice system, because it proved itself as an especially adequate response to juvenile delinquency, and for that reason it is one of the main focal points of attention for practitioners and theoreticians alike.

By enacting the “Law on juvenile perpetrators of criminal acts and legal protection of minors”, our judicature has formed a new appearance, that is characterized by a large number of clauses that are based on the idea of restorative justice. By introducing this concept into our judicature, a new system is being established with the goal of enabling integration into society of not only the victims, but also the juvenile perpetrators of a criminal acts, through the promotion of social values and the offering of adequate support. With the help of this concept the stigmatization of minors, which is usually present in a standard retributive justice system, is almost completely avoided.

The goal of this thesis is to determine if the concept of restorative justice is accepted by our legislator in our criminal justice system, and if so than through which legal provisions, and to also determine if our legal system insured the adequate implementation of said legal provisions.

Firstly a basic concept of restorative justice is presented by explaining certain main principles, characteristics and values of restorative justice, with the specific focus on the advantages it offers in the area of implementation in regards to juvenile delinquents.

The possibility of implementing legal provisions based on the idea of restorative justice in the countries of former Yugoslavia is examined, and then followed by the examination of said principles in our criminal justice system.

Special attention is given to disciplinary warrants in the Republic of Serbia which have expanded the field of implementation of restorative justice in our country. At the end of the thesis, an empirical research is presented, its main subject being the implementation of disciplinary warrants in the Republic of Serbia in the period between 2015 and 2019.

Using all available scientific methods that are usually implemented when researching legal concepts and institutions we have come to the conclusion that the concept of restorative justice is

accepted by our juvenile criminal justice system, mostly because of our adequate legal regulation, but also because of the fact that disciplinary warrants are not that rarely used. It is the conclusion of the author that there is definitely room for a wider implementation of restorative justice mostly because of its positive effects on minors. Further improvement of our system using basic restorative principles and fixing certain problems that have crystallized in the field is warranted.

Keywords: restorative justice, minors, disciplinary warrants

БИОГРАФИЈА АУТОРА

Ана Генов рођена је 04.05.1994. године у Сурдулици. Основну школу, као и Гимназију - општи смер, завршила је у Босилеграду са одличним успехом. Године 2013. уписала је Правни факултет у Нишу и на истом дипломирала у року, са просечном оценом 8.96. Школске 2018/2019 уписала је Мастер академске студије на Правном факултету у Нишу, на општем смеру - ужа кривичноправна научна област, и успешно је положила све испите. У току студија била је учесник у бројним ваннаставним активностима, међу којима издваја пројекат Мобилне правне клинике, где је заједно са својим професорима и адвокатима пружала бесплатну правну помоћ лицима којима је потребна. Након дипломирања, приправнички стаж обавила је у Вишем и Привредном суду у Нишу у укупном трајању од 2 године, након чега је октобра, ове године, приступила и полагању правосудног испита.

Говори енглески и бугарски језик, а служи се и руским језиком.